

7. Or. XV. 3. 2.

920

Д. С. Л. С. Д.

АЛЬМАНАХ

ИРЫ ЖЭРӐ

(„Ранняя Заря“ на горно-марийском наречии).

Издание Центрального Отдела Мари при Наркомнаце.

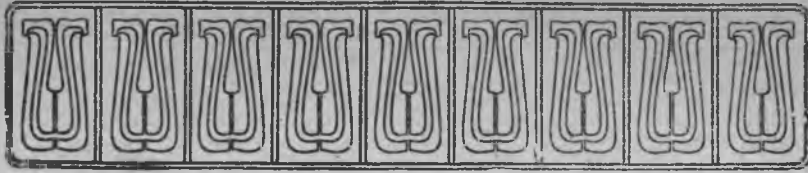

КАЗАНЬ.
Третья Государственная Типография.
1920.

Мя
Ван
Шк
Пач

Худ
Шан

Интернационал.

Шагалда тәрәш пйрән йлйш
Чот гыц лйкмй халык-влә!
Кого вйрәйшкй мәнмән ўжәш
Пйдыранйш мәнмән йшна!

Мә тоштй худа сәндәлйкйм
Ваш пйргәдйн дә варажй—
Шклянвәжй мә у-гыцйн штәнә,
Пачыштй йлшй лиәш вуй!

Тидй лиәш кашартйш
Мәнмән шагалмашна.
Мә ушймашәшнәжй
Цәшән халык йльәнә!..

Кугижәм, йймйм вйчаш укә,—
Мәнмән йтараш ак толәп.
Мә шкә китнәдонок вәлә
Шкымнәжйм йтарәнә!

Худажым карангышашланән,
Шанәнә гынь хоза лиәш,

Шокшйньәк таптйда кртньдәм
Вацак тйидам йлйштйдә!..

Тидй лиәш кашартйш
Мәнмән шагалмашна,
Мә ушймашәшнәжй
Цәшән халык йльәнә!..

Мә вәлә сәндәлйк вйлнйшй
Кого трукйш сәмнәл-вләжй
Кычылт кәрдйнә—мүләндыжйм,
Вйр йүшй-вләжй ныгнамат!

Кйнам нйнй шйк-влә дурә
Кого хйдыртйш йук шакта гнәят,
Мәләннә тоштй ганьок кәчй
Валгалт айарән анчаләш!..

Тидй лиәш кашартйш
Мәнмән шагалмашна
Мә ушймашәшнәжй
Цәшән халык йльәнә!

МАРЫЛАМ.

Кыштгй кашат
Тйньй вара,
Тйльк ганьй,
Кыртк марй?!
Шкәйт ат кай,
Иртк укә,—
Тйньй шижйн,
Ләкәй тугй!

Пөрвиш ганьй
Ак кәл лүдәш!
Шкйлән йарал
Пурйм үдәш.
Ит шәкләнй
Моаш сотйм,
Намйе вйчаш
Вәт прогдым!

Пөрви кишйиц
Тынью ситя,
Бильй вярэт
Вольык витя.
Бильй ойхэт
Пишок кого,
Сынца вьдэт
Вьдла йогьш

Ййвьрт магрйм
Тыньюн йукэт
Шактйш пөрви
Вьк к шукь.
Ти йукэдйм
Иктят йш кол,
Ойхэт шөрәш
Иктят йш тол!

Ирэт, вадэт
Йасй жепьш,
Тынью вьчйшйиц
Кузйш кечйш.
Мардэжыжым—
Пьлбйш шөрәш,
Силам нальйш—
Ойхйш йортан..

Тынью вьчйшмэт
Тэвэ тольй!
Кечйш кайэш,
Бйштан вольа.
Кого мардэж
Шаря йонгом
Тан-влят
Торлат лонтам..

Тыньюжй?! Вара
Мажйш вьчэт?
Пьштйш тоштэм
Малан кьчэт?
Вэт пьдйргьш,
Пьштйш, йамь—
Ситя йлэннә
Шукь самбйш!

Кэлэш вькьй
Шагал кьньюйл,
Бйльмашэдйш
Торлаш тьлат!
Пьзйрньюйкят
Тоштйш вярнә,
Пөрвиш статван
Вэт ак йарь!..

У-статван! Мә
Вэс, корньюдон
Кэйэн шкланнә
Цилә мона.
Пурй, сотй
Бйльмаш лиэш,

Кнам нальйш
Цилә видэш!..

Вуйжйш лишаш,
Тьнью, марэм!
Тиды гишан
Лижйш вярэт
Анцйланок
Шилык көргәш,
Сотй кого
Йажо пөртәш!..

Н. Инатъев.

* * *

Блэш шанэт тьнью,
Шкөөк шкланэт бйштй,
Шкөөк кьчыл мома
Блэш цанэт тьштй!..

Вьлән коднэт тьнью,
Кьньюйл тьнью шагал!
Пичәл, вэсйш нальйш
Ли шумпэлэт сага!

Палән шонэт тьнью,
Йәл уж йнжәт тьмөнш!
Поктән эрты йальйш
Анцйкла тьнью кән!..

Пурйш үжнэт тьнью,
Худам тьнью пьтәрй!
Төрйш кого сотйш
Йьрбйш йьр-вәш шарь!..

Хоза линэт тьнью,
Тараш пьрйш ит ли!
Кидйш цилә нальйш,
Пайан доко ит ми!

Ти гишан йләнә,
Корнйш у-гьйц штәнә,
Йан пьт шиедәлзйш,
Ак кәлжйш сьнгәнә!..

Н. Инатъев.

Р В Э З Ы Л А Н.

Рвэзй тан-влә шиждә,
Пурй дон худам пәльдә,
Пьцкәмйшйш кодьдә,
Сотйшкь ванчьдә!

Йәл гьйц идә кодт,
Анцйкла курйшдам идә тот,

Корһым тәләндә аждыт, мот,
Амаса пачмы, улы хот.

Нәлҗимәт намалда,
Йасҗимат цытйда,
Рвәзи готшы пәшәдә,
Анҗыкла лиәш шкәндә!

В. Шорин.

МАР Ы Л А Н.

Кышты тывын хвальмашәт,
Анҗыкла кәш цаҗымашәт,
Мары халык ылам манмашәт?

Кышты тывын шанымашәт,
Йылмы лыктыя хытырмашәт,
Кәчы дүлтмым вчымашәт?

Мары халык цаклы,
Анҗыкла анҗы,
Льәврә лаксак гыц ванчы!

Тошты йлымәшәдым монды,
Худажым ордыжәш коды,
Цәвәр йажожым у гыц погы!

В. Шорин.

Й У К.

Кү ирыкдон
Ылаш шана,—
Кәнә әлдок
Мә сагана!

Лүдшы-вләжы
Пачәш колга,
Шаншыжы
Мәнмәм шода!

Пакы әлдок
Кышты кәчы,
Пуры соты
Улы әчә!

Ма? Ма?! Тошты?!
Маншаш вәлә!
Тыдым вәкәш
Мондаш кәләш!

Кү тыштәкән
Мә ылынна?
Вольык ганьы
Вәт йләннә!

Выран мьчы,
Кәпшыл йалан,
Курым мәжы
Кашна йәллән...

Киндым үдән
Ыләт шужән,
Пурәш худам
Сожок ужын...

Кү ирыкдон
Ылаш шана,—
Кәнә әлдок
Мә сагана!.

Н. Инатъев.

ШИЖДӘ!

Шиждә!

Кү курым
Вычән пурым,
Ирыкан сотым
Шанән чотым.

Шиждә!

Кәчы анча...
Мәрцым тарәш,
Йажо вәрыш
Курым ванча...

Шиждә!

Шоәш кәргәлтән,
Сусун мралтән,
Йажом мода,
Пиш сарваләм!

Н. Инатъев.

* * *

Мә шиннәәт тешкәвәк,
Цаклажат,
Йажоат,
Пиш мәнмән шоәш кәмә!...

Анҗылны кого соты
Кужын,
Ужын
Токыжы вчыча чоттә...

Ак шоат Ылымыҗы
Виташты,
Льаврашты
Ашчык кэшаш тьтштымы!..

Тыштыҗы леш волба,
Блашна,
Шташна—
Тидым палэма, шолба!

Палэма да, ташкал чынь
Кэма,
Штэма,
Шкэ Ылымашэдим тынь!..

Н. Инатъев.

* * *

Худа улы гыньи,
Иажожат улы,
Шыцкэмийи лив гыньи
Сотыжат нумы.

Ойицавйид лив гыньи,
Сусужат толэш,
Лывалан лив гыньи,
Выланжат кодэш!

Кашшыл ужмыкыҗы,
Ирыкым мода.
Льавра ужмыкыҗы,
Ирешкы мода!..

Хыдыртылжы вэлэ,
Тыржат вэт леш,
Тидым цилэ шынцэп
Мам мары кшат?!

Н. Инатъев.

Т Э Л Ы М.

Анча пацын
Шекан кэчы,
Лымаш лымжы
Кэчынь, кэчынь...

Шыргы, ныргы,
Изи аныр,
Ошын кайын
Ужыт йангытм...

Тэвэ сола
Косир, йажо,

Шынца, чизен
Ош Ыжгажым...

Сола влэшты
Блаш цэвэр.
Труйат шалгат
Мугра вэлэ!..

Н. Инатъев.

Т Э Л В А Д Ы.

Вады шомык,
Иштшы лимык,
Качын, йун
Токы мимык,—
Лактат түгы,
Нарыйалын,
Кэйэт кычал
Вара йалым...

Атат цаклы
Кого уштым,
Кэт соладон
Улык, күшкы.
Цаклал, кышты
Ма йук шакта
Кэйэт тыныи
Тыды йагтэ!..

Бдыр полкын
Анчэн шбрет,
Вады мычкы
Йажо мыры
Йаратимы
Йукым, колат,
Анчэн шынцэт
Бдырэдым...

Кэчы мычкы
Оршы канэт
Атат палы
Кд лан каны.
Бдыр анчэн,
Попэн мадын..
Бгыжы тышкы
Кэат малын?..

Н. Инатъев.

Ш О Ш Ы М.

Кэчы сотын
Чоттэ анча.
Шонгы дымым,
Шылатара.

Кәчй рйвтә.
Мәрдәж лйшша.
Шошйм шөжгә
Толәш вәлә.

Йур йуралта.
Лйм шйлалта.
Вьд йогалта,
Им нәгәй

Кәчй айара.
Зәмльә хьйрә.
Ньйр кәжлана.
Тьйри мьйра.

Кьйрык вьйлнйш
Садь-вичәт,
Кәрәм пйндаш
Кашта-вичәт,

Кьштй-диштй
Сирәм нәрәт,
Ньйрат, ньйргәт
Чоттә жаргат...

Марй кьйча
Шагавуйм,
Кралаш ньйрым.
Анә вуйым.

Ктөзйн тьтүк
Ирок шакта,
Кьйтөм ньйрыш
Тьйды покта.

Вадь-дырын
Шьйжвьйк мьйрәт,
Йажо йдырын
Блштәш йукәт,

Ирй жәрән
Куку йукәт,
Шакта тошна
Кугиләштәт;

Ойхан йаньм
Тәрвәтәләш,
Сьйңцәвьйдым
Йоктараләш.

С. Сәргә.

ШАГАВУЙ.

Шагавуйәм
Пукша вуйәм!
Карштыш кәпәм
Пукшән йләт;
Шукьй палшәт,
Курьйм урдәт.

Койтәт дон
Палшймәт дон
Ик әмпичьйм
Цицок киндйм
Мьйнь погәнәм
Араләнәм.
Шагавуйна
Пукша вуйнам!
Пукшәт марьм,
Урдәт йлшйм,
Шульшәнжьйм.
Ть сәндәлькь
Блшй халькь
Таум йштә
Йанжьй вәштнй.

Скворцов.

С а н д а л ы к н я .

Кькшйн, лапйн кайәш
Кьрык вләәт,
Ньйр, садничьй донәт
Косрайәт...

Кьшйл вәрйш кузән,
Мьйнь йаратәм
Марй тошна мьйрым
Шактән шалгаш...

Сола дә кугилә
Роша-вләәт,
Кьштй колат—мьйрат
Пиш кәк-вләәт...

Ирок ләкәй: ктөзйн
Тьтүт шакта,
Бьдйр мьйрым вадәш
Колшташ ләктә!..

Н. Инатъев.

ЙАРАТЫМЫЛАН.

Төгәнь цәвәр
Кьу вәл йлат?
Йьмьй вәрәш
Бьдйлам тьйләт.

Вькәт анчал
Йәнгәт ййла,
Блшй ойхәм
Шөжгә шйла...

Куги ганьй
Ылэш кáпэт,
Улы цэвэр
Лин вэйлән...т...

Ужтэ тйньйм
Кцэ Ылышаш?
Попйде эртэн
Ак ли цйтйш...

Н. Инатъев.

Ш Ы Ж Ы Л Ä Н.

Торлы пйшан
Пэлэдйш укэ,
Кэкйин лйдычан
Вэт цярнйш йукэт.

Шалгэт тйлык
Постол йпикэтэт,
Ойхан, сйлык
Валгалтэш кэчэт...

Палэм: сөрэт
Изин тйнь канэн,
Ойхй шөрэн
Тйнь толаш сярнэн...

Н. Инатъев.

Т Ä Н - в л ä л ä н.

Ыдыр тән-влä,
Тән млойэц влä!
Тәмдäm шанәм,
Шäläm колтәм.
Вэт тагачй кэчйин
Празнык йälйин
Вэт Казански тонна:
Йүт пашкуды вләнä;
Куды гыцын кудйшкы,
Пал пашкудышкы
Каштыт, мйрат,
Шактат,
Куштат.
Ыдыр тән влä,
Тән млойэц влä!
Йән йвйртэн
Суусун, ййрэн
Икты вэсым анчат
Кудйшкышты пйртат

Вадй эрта.
Ирок толэш.
Сола мйчкы
Мйрй йукшы
Лйжгэ вилэш.
Йажо йәнэгйш!
Ыдыр црэт
Цэвэр кашмэт
Йангра мйрэт—
Цыгак йукэт
Кармонь сэмэт
Куштэн кашмэт
Курбм шаянц
Ак ли мондаш:
Йангэм тйшты
Тәмдән лошты.
Кәнэм тишты
Казармашты.
Ыдыр тән-влä
Тән млойэц-влä
Цэвэр мадта
Йажон кашта.

Скворцов.

К Ы З Ы Т.

Пайан качкэш,
Улан йүэш.
Ак уж нуждам,
Ак шиж йасбм.
Кинды улы...
Сакыр молй
Шукы... аран,
Лар дон, пуран
Пайан тайән
Оптән шыпдән.
Качкэш шышкэш
Тйтыштымй
Мйшкыр кого
Нэлйин мйшта.
Нэзэр шужэп,
Пэлэ колэн.
Тамам качшаш?
Кйшты мошаш?..

Скворцов.

* Мӧмнӧн Ыльмӧш.

Курьм Ылӧш,
 Ылӧн лӧктӧш,
 Шукь кӧлӧш
 Шанаш, пӧлӧш.
 Ик пьр гачӧт
 Агьл корнӧт.
 Чотгӧ кужь
 Лӧктӧш валишь.

Скворцов.

„ПЫСЫ“

Тьика

—Тьика, кӧок,
 Кьлтӧм шик!
 —Ой-ой! шӧмӧм
 Коршита, колӧм!
 Тьика, толӧк.
 Пуштӧм качок!
 Нудай мланӧм
 Кого савалаем!

Скворцов.

ВЫРСЫШТЫШ САЛТАКЫН

ТУМАЙМАШЫЖЫ.

Йытпел. Шалга ныр покшалны. Йыр-жыт кок ашкыл гыц пакыжы нымат ак кай. Ушты йож сынца пачапат ирйкым ак ну. Вейцкыж шинель вант вейцкыж мардеж нырэнат ак шокты. лактын кэй. Кок кидшым кок шогшышкы цикен нагалын. Кид пуанбштыжы пичалжы шалга. Вэрэмэн-вэрэмэн патырак элтала пичалжым.

„Эх, тонна кце вал ылыкэлэт?. Кызьит амалат сэй. Изирак эргашемчыт аважы сага. а бидырашемчыт папажы сага. Ик-тэжыштты хоть омбнэш ужыт вал мьнь кызьит шалжымэм. Ак ужеп вэкат... Ах, магань йажо лнежы шокшыт пөртйштты амалаш, кукшы, шокшы, йож үгэ.

Тывэ тама шим ара кайэш. Тарванэ. Ужат, тишклэ линблэмлэ чучэш. Эх, коллодник, майак панды. Соты гечын ужым вэд, мондышым... Тэвэ бшэг вэт, а... Ох, кце лудын колтешым...

4-и шон, бидырым нэлынэм гынь. Эх, кце ылышнэ 2 ижы, колымыгэмат ам монды... Пиш йажо вэт ватэмжы... Анчал-тешыжыт моло... Ик пашаат китэжы гы-цын ак каранг.

Эх, шылдырэм ылгэцй, кце чонгэштэн кэйэм ылыт вал! Каналтэшат, качкашат ынэм сйц токэм йактэ. Изи шырцкэм

влэ, кце кукшын шоктэда вал. Йажо авадалан вэлэ нымй пурым пужы. Вэт авадалт 2-и коршен пиш когон вашталт кэн. Магань таза ош-нол йакшар цырэйн ылыт, кызьит шыргы шялшыжыт нырэн, кыптыргэн кэн... Кахркалаш тынгалын доко.

Тыдат колэн кэш гынь, вара паша шы-теш: ку анча, ку йукта пукша вара ти кэк игы влэм.

Пичалешыжыт тыкылалт шагалэш.

— Эх, кнам вал ти вьрсыт ик ганапш-тэ?! Кнам вал эдем-влэ пирь лийш пра-хат ик гана пелышттылан.

Тумайым сэмбнэжок монтыржыт тык-сыргэ чучаш тынгалэш. Нэралтэн ты колта...

Вьрсыт гыц миэн токыжы... Тамахань празнык кэчы. Шкэжы сынца стол сага олмангантыт... Кок плвуйбштыжыт кок рв зыжы. Ватыжыт нэрвэш ганьок цэвэр йажо, сынца вэс олмангантыт. Марыжым анчэн йыра. Пичал вуйжы гыц пулшы-жыт сьсырнэн кэ... Салтак шижын кол-та... Ушты йож пушэ да пушэ вэлэ шим-ка... Салтакын кашыт тырргэ вэлэ цы-тыра...

Спру.

Кач
тынгал
кжал
кдырт
офшце
кушты
маньш
мьшва
Ора
лэ пур
пй ла
тым й
гыралт
колаш
Йа,
ралшай
Пыт
гавь л
роскал
Ма ро
маньт
сарнал
ам пос
ла нэл
тэвэ у
теш.]
Тын
вуйөды
ншнөд
налтын
довок
А т
мьштты
„На

Лэрвиш годың.

(Казармашты).

Кэчй вэлэн кэш. шйцкэмшпалтэш тйгальбй. Казармана гыла сйвэрэждон енжал шйндйш. Комрбй озблал онгжым кэдйртэл „Кочить занятя“— манбйн офицернэ сйгырэл колтбш. Кит-йал куштблгэнок кэш. Ать, два, ать, два... манбйн ушкүж гань кыжгы шүян звод-мбйна казармаш поктыл шйртбш

Оравн полкбй гань, лудбй шпелль вэ-лэ пургэ кайэш, кбдашйт шалгат. Ком-пбй лапа гань кылмэн шйлшшй кидыш-тым йфылэн, йфылэн вэш шит. Сб-гырэлтэ, пока гыц шйралтэ, иктбмэт колаш ак ан, казармашн йук шагалмбй.

Йа, Митрофанов, цигаркэвэм пйтй-рэлшаш?— Манам артыэльэмлэн.

Пйтйрэт төвэ, кидэт молбй кйранлбй гань лнн шйнциш, манэш. Тйньбйн пэ-роскаэт узбй вэт, кадэмэ шйвшпблбйна. Ма рокшбй узбй гйнь вэлэ: „на право“ манбйт блвэжбй, а мбшп шалахайбш сарнал шагалам, трүк влигцэят тусарэн ам поснэйбй. Сэдбндонок вэт цилэн си-ла нэлшбжбй шит вэт мбшббм. Төгэчбй төвэ ужыц вэт, зводнбй кцэ уйрбк-тбш. Кэчбй мбч шйргэм йблэн каштбй.

Тйнь йшкбймэдбм йшкэ шиктэт. Со вуйэдбм сакэнок каштатбш. Кэрэк то-нбшэдбм ойхбрбй: изиш йаллонат по-налтбшаш, вэсэлэрэк лшаш. Сэдбн-донок вэт йалжат мбскблат.

А тамам попэт доко руплэжбй ат мбшты гйнь.

„На словестность!“—манбйн сйгы-

рэл колтэвбй. Митрофанбйфбш пэроска-жат китшбй гыц кэнвазбй.

Ма вара лиц,—манам.

Мблэм тагачат поназа вэкат, тама йаг лүдэш доко. Салтак-влэ ти камандам колбш колтат дэ, цилэн анзбл койка-влэшкбй лэктбйн шйнзбйт. Митрофанов-дон мээт шйнзэиэ. Казармашты шйш тбйрлэн шйнзбй. Лүдшбй шарык полкбй гань салтак-влэ зводнбй мбчкбй оролат. Трувашты мардэж шпшга, түйцбш ок-пбшкбй божан мардэж лбшша. Зводнбй-на усбжбм пйтйрэл, пйтйрэл колта, мбшгэш аньэш каштэш. Икэнбй иктбм анчблтэш. Сбшзэжбй цэргэ гань, тура-лалтэн анжалмбкбжбй пурбй эдэмбмок йөрэн шиттэ. Тагачбжбй гйнь осовнок шбдбжбй вблкок кайэш. Йблажат кого агбл вэт: ирок иктбй вэсблэн йнпбнэн чэйбм кандэн пүтэлйт. Ну пбрбйктбш хоть тбмбккок ти күсбжбм. Чэйльнбй-кэш кужбй шбйртбм йалштэн шбндбш дэ, цилэнбм шбйртбй мбчкбй кбчбктэн миш, ать, дваэт дон кухнбашкбй мбгрэ вэлэ колтбш.

Тидбй эртыш пашэ, авзббйлажбй тэ-вэ ма лиэш. Митрофановэм покаэм гыц шйралэш, йадэш гйнь, изиш кэлэсэл!—манэш, а йшкэжбй кбйтбйргэн шйш-збйн, вуй лүлгэлэшат лүдэш.

Митрофанов!—сйгырэл колтбш тө-рок зводнбйна. Митрофанов сбнжбй гй-цэт газбш кэш, цйтбйрэ вэлэ.

Кто такой часовой?

Часовой... винтовка... салдат... так
нымамат кэлэсэн йиш кэрдт.

Зводный тидий токыжы сьгырал ша-
галтышат, анчыкта: вэт ти пөкөн, ты-
нын вуйэт кань блэш, манэш. Цикал-
доко вуйөдйи улкырак, шулангаешэт
пыластырым пиштэн колтэм.

Кок йрэдйи ушдон сөвдмьлаок кол-
талтыш. Митрофановын йалжат лак-
сыргэн кэш цилä. Мол ситйдимашеш,
сэрналмьлажы койка охолеш йалжым
бидьрал шийндыш дй, маклакалаок сөдй-
рашкйи шйгалты, тырхыдөк цилän
йукыи вангыл колтөвйи.

Сидоров, кто такой часовой?

Сидоров йишмажы гыц шйвильвьитшы
вэлэ шйиш, кэлэсэн цуш.

Молодц!

Рад стараться, господин взводный!

Төвө тынганэток эдем йлнэжы, шй-
лышжыи, нэржы; тынын толыкы тыр-
вэт кыжгырак дй, шйргэт тьорка гань.
Кэлэсйи, саснам кыгьдэлыт вара тын
шйргыиштэт?

Митрофаныв шадьранракат звод-
ный мьекылаш тыгальи.

Ну, кэлэсйи, мам төвө Сидоров шай-
ышт цуш? Митрофанов кок шамакым
тама, көргыжы гыц кэрэмдон шйишын
лыкмылаок, кэлэсэн цуш дй, йушшат
йамйи.

Тынын ушкүж лэнкэдэиш шин, шин
мынын кидэмат йндэ каршта. Мам
авартыла тырвөдйи йшкө турөшэт
тэрвйитыл шалгэт- манэш, аважыным
кым пачаш кэлэсэн цуш.

Тымьк мынь вйлкэм туралтэн ан-
жыл шийндыш. Мынь словестностышым
наизусть мьштэм гыбат, монгырэм ко-
жок чучын колтыш.

Нукйи, ти шүды ситяралш шачшылан
цуай ик йрэдйи шйлыштынгжы гыц—
манэш мьлам.

Мынь кидэмат шйиш тэрваты. Мит-
рофанов вйк анжальымат тама шш
йжалыи чучын колтыш.

Тынь мынь шүдымэм ат колышт!
Ну, пара!

Ныжылаи төвө артыэлөдйи йажора-
кыи-манэш Митрофанывлан.

Мынь шүлалтэнат шйиш поспөйи,
Митрофаныв мыныиш чүктэн колтыш.
Шйизээшэм валгыишын вэлэ кай-
ын колтыш, вуй сэрнял кэш, амат по
мыныи, вэрышкэм валэн шйизыи.

Кэлтымаш! Ма гишан вара мынжыи
шйат!—Йан йасы пардон кэрмыи сй-
гырал колтышым. Шйдөшкөн колтөвйи,
цытырэм вэлэ. Изиш агыл йлгөцат
вйлкыжы кэчылтэм йлыи, калы вэрө-
шок кышкэт шумэм шонголтыш. Тама-
жы өчө тырхыктыш сйизээмат вй-
кыжы шйиш дүлтäl. Орланэн шйизыи-
мат, шйлышшкэм нымат ак цыры и
кыишмэмжат ак шо.

Пэл цыц эртыш тй укэ, кок сал
так шйргыи гыц вйр йогыш, а кымшй-
камака сага шалгэн, мынь тэхөн, ты-
хөн йлам, словестностыиш ам мьшты-
макыи трувашкыи попэн эртэрыш.

Ти вадэи амалаш ак лиат түйи шу-
кыи каштыи эртэрышым. Йыгпэл кыт-
ланты кызармашкыи цырышым. Рымалгы,
изи тыл вэлэ йыла. Кэчйи мьчкыи йан-
ыиш шөшй салтак-влä пйт амалат.
Амаса сага йарнэн шагалынат дневаль-
ныиш амала. Митрофанывэм вэлэ ак
амалы. Шйлуишшжыи кыишертэн шй-
изыишат тамам тумайа. Мыныиш ужын
колтышат сйишжыи гыцат вазып кэш, шк-
лэнэн колтыш.

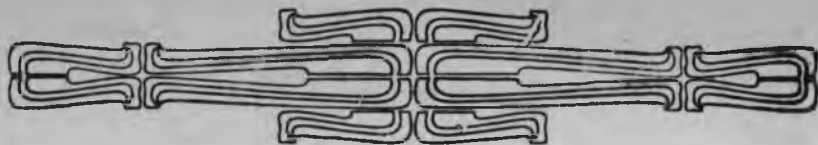
Шүмнэл, йымй гапы ли, простыи!—
манэш. Йукшыи цыгыралтэш. Шйргы-
жы мьчкыи пьрала мьитырталтэш сйи
завытныи.

Бшкымэмат ам палыи, тамам йш-
төнäm. Прават, цуратат анзыкылажы
ам тыкäl. Мазар шанэт күсйжым шш,
толыкы простыи, —манэш.

Вара ик шамакымат кэлэсэн йиш
кэрдт. Анзыланэм шйлуишмьч валэн
шйизыи дй, йукыи мьгыраш тыгальи...

В. Шорин.

В Ы Р Ы У Ш Ы.

(Лачокок).

Шанай: Күн вэл
Ав кэ өртшй.
Петр Иванён
Йылыш пөртшй!
Кёртньи ураш
Ыш кодт пурлык
Иктят тидым
Ынчы ужэн!

Шгалдон имиы,
Кытөштй Ыльэвэт,
Иван кидэш
Чуч кодэвй;
Дэ кодён цёвёй,
Лудё айтэн
Кцэ лэвэдшаш
Укэн кәншым?!

Ойхра, мэгрэ,
Шалга Иван—
— Ма ли? Ма ли?
— Вүйэт лимә!
— Киндәм Ыльёй,
Цилә ситыш;
— Пуршшш, йүктыш
— Мёньюн кидәм!

Вёрса вәтй,
Рвэзй мэгрэ,
Өрәш вэлә
Мәнман марй!
— Мам йытышаш
Мам төрлышаш
— Ма статья вэл
— Ойхым шөршаш?!

Йыражй анча—
Йылыш прәнъя,
Ик камака—
— Тәвәш Ыләмә

— Кыцә шанәт,
— Укәм пөйтәргй!
Турәшыжы
Попа марй.

Кого ойхй
Лимё годым,
Палшаш йәлым.
Йымы колта;
Ивандоко
Тамам шанән
Тидй колта
Иктым ажет...

Тольй марй
Утла пайан,
Пурй, цөвэр
Лачок шайан,
Мышкёр кого,
Шимы пандаш—
— Тау вэлә
— Йымы кандыш!

— Әх, шүмгәләм!
Попа тидй,
— Ойхәт кого
— Тыньюн линтыш!
— Пөртәт йылыш,
— Уләт пөйтыш,
— Лиш вәт йасы
— У-гыц Ышташ!

— Кәләш Ыләш!
— Пишок пурын
— Циләләнок
— Палшән курым.
— Тынё ойхәдём
— Мондй, пөйвәл
— Пуэм—йаток,
— Ма кәрәләдём!

Иван сусун
Ижы йыралгыш,
Таум быштә
Тидын ваты.
— Пуок, кадок
— Йымь лиок,
— Толок палшаш,
— Төрләш миок!

Пайан, колъат,
Йыралгалы,
Тыдым Иван
ыш кәрдт пәлән.
Манәш—пуэм,
— Мада кәләш,
— Тәрәшы жы
— Пуда вәлә

— Тә процендым
— Шукыракым,
— Кыды тидым
— Дә аракәм!..
Иван—йара,
— Манын дә пуш—
„Аракәдә
Нымаг ат уж“...

Пуш мышкырна
Лыетын оксам:
— Нәлын миэт
— Вара токәм
— Тәрәжым пуэт
— Вәйцлы урым...
Вара ләкты
Колын пурым.

Марын шырш
Оршы йанжы—
Изи цортым
Шындыш шкәләнжы.
Ходыш кәш
Вәлә кылы—
Анчалатат,
Йангәт йыла...

Но... (но покта
Со имныла),
Жәшшы шомык
Пайан мия;
— Окса нәләш
— Тольым марәм,
— Пуэт, мам штәт,
— Тыныы вара?!

— Эх!—Иванна
Шумжым кыча,
Түләш срукым
Изиш кычә,
Пайан шалга
Дә тумайа,

Вара попа
Тәгәнш шайам:

— Укә гыныы,
— Вәйчалтә укә,
— Процентыжым
— Ат кәрдт путә!
— Ик тә а гыц
— Пәл най нарым,
— Йәл гыцәт мын
— Тәгә нәлыым.

Иван сусу,
Попа:—йара,
Шарык вжалән
Түләш вара.
„Вәт жәләйя.
„Марәм пурь,
„Изи тәрәш
„Оксам пуа!

Тәгә шаныш
Мәнмән Иван
Тиды ужтә
Марын шимым.
А пайан?! Э-э!
Тиды білә
Нәшә штәдә
Йәлым кыла...

Эргән жәшнә
Колтыш эчә,
Окса түләш
Шо вәт кәчы.
— Пуок оксам
— Эчә марәм,
— Тәләт окса
— Пүмы тәрәш!

Тышты мәнмән
Виш Иванна,
Тумайалыат,
Маны—итай—
— Окса укә,
— Пытыш шарык
— Маэм пуэм—
Попа мары.

Кыцә вара
Путә лиәш,
Мам вәл манын
Вара минәт?!
— Окса укә,
— Вәт тыны пәләт,
— Пу хоть тыныы
— Йәл гыц арән!

— Укә, ам кәрдт,
Манәш—ыныанай!
Мәнмән Иван

Тэк тѣпчальбѣ.
— Анчалыма—
— Маэм пушаш;
— Йыгылд, йогылд—
— Нымат угэши!..

— Путэ ат кэрдт,
Попа найан,
— Укэ гыньбѣ
— Имным кадта!!!
Ошэмалт кэш,
Дэ йакшаргэн,
Прахыш тырѣн
Варшты шалгаш...

Иван өрѣ,
Тидѣм колѣн,
Цѣтѣрэлт кэш,
Анчы—кола...
— Имны?! Игытѣ
— Имны мѣнѣн,
— Тидѣм тѣнѣн
— Нэлыц гыньбѣ.

— Мэшак нэлын,
— Кэйэм кычаш,
— Тоны качтэ
— Ак ли цѣтэш;
Тэнэ понын
Манман Иван
Сарэ вэлэ
Пайан кидѣм...

Тидѣ лимык
Пайан орлыш,
Лыт пѣрыктэш...
Кайэш—сѣрэ...
„Улы суд вэт,
„Судья пайан,
„Пиш нэзэрѣм
„Ныны айат...

Миш Иванна
Прамйа судыш,
— Тэвэш, тэвэш!
— Кышты лүдыш!
А пайанна?!
— Судья доно
Йут аракам—
Ныны моныт...

Пишок шукѣ
Судна ыш ли,

Шайан имным
Нэлэш тѣ ли...
Йамак кужѣ.
Шамак шукѣ,
Шайышмаштэм
Пурѣ укэ!

Эх! Иванна
Йашток ли вэт!
Пайан судьян
Цытѣш кидэт...
Ойхѣ кого,
Понышаш вэлэ!
Тэнэ вара
Штэш кэлэш?!

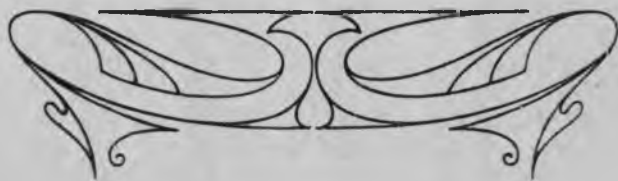
Иван ли вэт
Нэээр марѣ,
Ти суд лимык
Тидѣ вара
Пѣрт цытѣрэн
Кэш вэт лэктѣн,
Сага нэлын
Тэтыя, ватым...

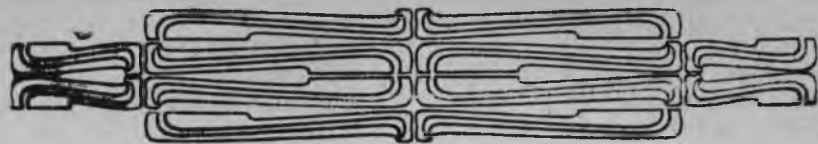
Йал-влэ мѣчкѣ
Штэн пашэм,
Кычал каштыт
Йажо цашым.
Тэвэ тэнэ
Улан марѣ
Пашкудылан
Пурѣм шаныш...

Свэт вѣлнѣ
Иван шукѣ
Киэн каштыт
Шукын, шукын...

Кызыт марѣ
Шкланэт пурѣм,
Ирѣк годем
Шты курымэш!
Тошты шанэн,
Шагал кыныл,
Шклан йаралым
Штэш тѣнѣн!

Н. Игнатъев.

МАРЫН ТОШТЫ ГОТШЫ БЫДЫМАШЫЖЫ.

(Погымы кожда мары йылмыдон сирым гыш).

Шукәрди-пөрви мәнмән Азан гүбәр нәштәи шиш кого шибргәи ылын. Ти шибргәи мәнмән тьотъана влән пьжәшпшты ылын. Ыләнйт нһнһи пасна-пасна. Кьзәйтшәи гань кого сола-вләэт пьлпштон колмаштат үкә ылын. Удәнйт киндым, йәрцәм вәрәмәнжәи токышты пьрәйдәк охотничәйән каштыныйт. Кьзәйтшәи гань пичәл үкә ылын, каштыныйт пьн шигшдон. Мары пичәлым кидәшпжәи кьчөн руш кугижә Азаным нәлмькәи ижәи.

Ыләнйт тәнгәлә йәшкә вуйышты дон шукы вәрәмә. Вара Азанышкы толын Тадар (Монгол халык).

Йыл мьчкә йылпш халыкым тадар циләмок нәлын кидышкыжәи, погазән марат тадар кидышкы. Тымьк Марын шкә ирәйтшәи пьлтпш, тадарлан ләимоксам түләш погазпш.

Тадар кугижә йышкә сагажәи Азанышты урдам тьнгәлькәи кәждәи халыкынәмок вуйлалтыш әдәм-вләм (представитель-вләм) Марын вуйлалтышпшты ылын тьнәм йыланда. Йыланда мары халык вәрцән Тадар ханлан кымал шалгән.

Тьнгәи гыбат мары халык ти вәрәмән шиш кого орлыкым үжәи. Тадарын вуйлалтыш-начальнык-вләштәи шиш аханьи цә-влә ылыныйт. Нһнһи салтак-вләдон каштыт ылын мары сүәнпшкы. Арвәтәи йажо гынь нһнһи токышты шыштән кәят ылын. Армары мьчкышты пьргә анжән влә кодәш. Тьлпшдон мары влә сүәнпшкы кашташ тьнгәлькәи шукын, цикш, саллыи, ридәк нәлын ижәи. Сүән эртәи годым арвәтәи савьцдон мүдәп һангәт ылын. Пөрвиш овуцажәи мә докынаат изиш тәвә вапталтын. Сүәнпшкы кым сола нһлпйт погынен кәят, а арвингын кьдлпшты сала кьчөн каштәш. Тидәи тошты овуца агыл ма?

Ик вәрәмәштәи мпшпн Азанышты вуйлалтән йылпш әдәм-вләнә пьдпранаш тьнгәлькәи. Тадарын законым колыш-

таш пьрахәнйт и руш кугижәлән палташ сөрәнйт Марын вуйлалтышпжәи йыландаат Тадар гыц карангаш тьнгәлькәи Тадарын шүдпмжәи колышташ шьрахән. Сүәнжәи йышташ тьнгәлькәи тадар ханлан кәләсәйдәт. Кцә кәләсәт! Пурьжәи үкә. Тидәи вәтәи лыкшым мол халыкын вуйлалтыш-вләжәт и тадар начальнык-вләжәт шиш йаратәнйт ылын А Чычәви (вйтплькәи) йыландам вәлә йаратән. Ышкәжәи ылын шиш пәвәр, йажо, тәхәнә йдпрәмәшпжәи гүбәрнәмьчкәт кьчәл моаш ак ли ылын. Тидәи ылын пөрвиш марын вуйлалтышпшн йдпржәи. Йыланда дон Чычәви шукәршән вәш каштыныйт и шиш йаратән йләнйт. Коктын нивәи сүәнпшкышты иктымәт сьгпрәлтәлтәи и иктыләнәт пәлдпргәидәлтәт. Пәләнйт толыкы йыландан тәшп-вләжәи: Чавай дон Мустай. Сүән эртәи мькыжәи йылацда арвәтәи дон шылыныйт кого шибргәи лонкыи, пөрвиш йылпш вәрышкышпш.

Тадар хан тидәи колын колта дә, пога йышкә токыжәи начальнык-вләжәи (мурза-вләм) погынат тәвә мурза-влә. Ханжәи сьнзә, ши дон шорныи чөн шьндәш, валгалтәш вәлә. Пьдәшкәц, шьдпшкәц цона: Мары-влә вуйыштыи лүтәлыныйт, кого ханын шүдпмьмәт ак колыштән. Кьзәйт кьрпк мары-влә Москоашкы йышкә әдәмыштыи колтәнйт руш кугижә дон икаран лпш манын. Йыланда тожәи руш вәкәи сәрнәлпн, мьнпшн законәи пьдпргән: сүәнжәи йәвәрт йыштән, мьпшыи сьгпрәлтә.

Мурза влажәи ик әдәм ганьок сьгпрәлтә колтат—пушташ тидәи кәлән, манйт.

Ханжәи цона: тә икәнәштөк йылам шьтәрпнәдә. Тә колышта мьнпшыи. Йыланда мпәнәи вьрәш вәрәмән гынь шиш кәрәл. Тидәи кьрпк марымәт мп вәкына сәрән кәрдәш. Ти гишпн йыландам тишкыи кәндәп анжаш кәлпш, вара ужаш ли-

эш шанымашыштым. Кү кэя Йыланда-док мыйнбын ирйкэм кэлэсәи?

—Мыйн, манәш мурза Калим. Кыйм кәчбшты кандаш шүдә Йыландам дә мурзавләм торцшбй ләйткын колта. Кода Калимбим йишкәтшй мокаат попа.

—Тыйн, мурза Калим, ужынат вәт пөрвиш мары кнбәзбн йдбйржым.

—Ужынам, кәчбй гань валгалтәш тәхәнб йдбйрәмәшбйжбй гынб Азанбштынаат үкә. Әх, Чычәви ганьжымок кышты ужат!—манәш Калим.

—Мыйн Чычәвим шукәрдшән йаратән йләнәм, пурйнок агбл гынб силом нәләш сөрәм ыльы, кызыт тәвә Йыланда нәльы, мыйн амат шынзбй. Әх, вбйрбй тишкәвәк шоктбш. манбн, хан вуйжым сәкәлтән ойхбйра. Дик статьянкбй пошынаш гынб, ма вара! Мыйн Азанбштыш кого хан йләм вәт. А Йыланда изи кнбәзб вәлә. Әчә сәкәлтән колта вуйжым дә попа: Тәнгәжбйм тәнгә, ә Йыландам шбйдәштәрәш ак йарбй. Тидбй мары халыкбым шкә вәкбйжбй сәррән кәрдәш, ә мары халык-манман вургымла киднә йләш. Тыйн кызыт шүдбй салтакбым нәл да, Йыланда-док кә, кәләсбй: „Тыйн, ман, тошты годшбй законбым пбйбйртәнәт. Кого ханым сүәнбшкәт ужтәлат. Тидбн шүдбймбйжбйм кызыток колбштат гынб хан пурбйм шанән тынбым ак тбкәл“.

Пакбйжбй мам бштыш йшкә пәләт. Толькбй ит монды. Йыландан ик үп шбйрцбйжәт вуйжбй гп бнжбй вац. Иктәж статьян тидбйм шбйдәштәрбшбйц гынб тынббн йишкбймәтбнәт вуйәт пулш вләнәт ак ли. Тәнгә манбн Калимбим кого хан ләйткын колта.

Хан йишкәтшнок кодән дә, йишкә турәшбйжбй попа: Мары-влә мә гынә айбйрлат гынб, мälәннә худа лизш. Тидбй вургымла киднәм роал шүмбдон иктөк лизш. Йыландам тбкәләц акәлок йлнәжбй, тидбн йалдаш-вләжбй шукбй улбй. Лбмбштым ам пәльб дә, икчбй хыналаш кашмәм годбйм ужнам. Хан вуйжбйм әчәйт кбмбйк сәкән шбнзшш.

Вәтбйжбй шбйра, хан вуйжбйм ак лүктәл.

—Кого кәчбй гань валгалтшбй хан, тынббн йаратбйм вәтәт толбн, манәш.

Хан вуйжбйм лүктәләш. Пиш кого хан, мам тәнгә тумайәт — манәш вәтбйжбй.

—Мәнмән пәша шукбй улбй, тумайдәйт ак ли—манәш хан.

—Малан тынб тәнгә анжәт әльбй мыйн гбйцәм йәнгәт үкшән? Пөрви тынб тәхәнб ат йл ыльы. Кәчбйнок мамшон нәлбн нәлбн пуәт ыльы, а кызыт бнәтәт пошбй. Әльбй вәсбйм йаратәт. Тынгә гынб

мыйнббм токәм, шачмаш вәрбшкәм колтәмә? Тбшты, мыйн шбйргбй лоштбй кәк гань йләш тынгәләм, ойхәмәт мондәм. Колтәмә йлнәжбй-манбн сорвала вәтбйжбй.

Хан шбйдәшкән колта дә, йалжбйм ижбй ташгал колта кә, шкә кбйдәжбйшкәт, мбйләм тумайбшашәм әптбйртән ит каш—манәш.

Вәтбйжбн сбнзәвбйтшбй тьоргә йогән ләктәш вуйжбйм сәкә дә, кәя шкә кбйдәжбйшкбйжбй.

II.

Калим Кого хан шүдбйм дон кбйдаләш Йыланда док. Коклбй вбйц уштышбйм кәмбйлә кого шбйргбйдон. Калим сага шүдбй салтак, лүдәш әшәшәт ак нәл. Кәчбй күзбймәш Калим уш шбйргбй лошкбй пбйрән, салтак полкбйжбйдон имнбй йал йук вәлә шакта кбйдаләш.

Кәчбй күшкбй кузән, шбйргбй лоштбй кәк-влә мбйрат сақой, кашангбй, лбшбй чонгаштыләнш. Йонгата мардәж лбйшәләш, лбйжәт вәлә пушәнгбй вуй вләм тәрвәтә.

Калим со кбйдалмбй сәмбнбй кок монгбйрбш ачбйләнш. „Алла!“ манмбй йук йтмвац шактән колтбш. Калим пбйлбшбйжбйм шагәлтән шбндән, колбшптәш, „Алла!“—әчә йук шактән колтбш.

—Анзбй!—манәш Калим. Тадар-влә льортәш тбйгәльәвбй. Пәл уштыш нәрббббм кәвбй, вәштарәш кбйдаләш ик тадар. Калпакшбй үкә, шбйргбйжбй мбйчкбй вбйр йога.

—Шагал!—манәш Калим. Тадар шагәләш.

—Кү улбй анцблнбйла?—Манәш Калим.

—Чермбш! (мары-влә) Манбн вәлә посшәйә, имнбйжбй вләц кәнвәзәш.

Калим пакләноколта—мары-вләдон Тадар кбйрәдәлбйт. Кок салтакбйм колаш цацбш тадар сага анжаш кода дә, моляжбйдон анцбкәла кбйдаләш. Пәл уштыш нәрббббм кәя, үжәш корнбй вблнбй иктәж коклбй колбш тадар кбй. Калим әптбйргән колта. Анжаләш өрдбшкбй, шбйргбй лоштбй тадар дон мары-влә сабльә йук вәлә шакта, шиздәлбйт.

Калим салтак вләжбйдон вбйлбштыш пбйра. Мары-влә шукбй тадарбйм ужбн колтат дә, пушәвәлә азан тынгәлбйт. Тадар-влә лудбн колтат, иктәж лу әдәм кбйдалбйт, сбйгән ана кәрдәт, манбн тьәтәштбйлән кәләсәш.

Калим тидбйм ужбн колтадә, шбйдәшкбйм паржбй дон шкә мары лошкбй кбйдал пбйра. Анзблнбй шалгыш сәмбйрбк мары вбйлкбй йбшшбйжбйм колталта. Мары ти йбшшбйм өрдбшкбй лбйшәл колта, сабльә жбйдон Калимбйм роал колта. Ка-

лим мькэтэ вьлэц маклака чотэшок кэн-вазэш. Тадар-влэ роалшыт марьм арэн нэлйт, марьм сьнзэжыт тьл гань йыла, сьнзэгэн ак кэрдт.

Ик тадар тидьм роал колта. Марьм кэн-вазэш. Брвэзэи марьм йалдашкыт тидьм уьын шэклэнэн колта. Марьм-влэ цакнаш тьнгальйт, шьлэйт шьргьт лонкыт. Тадар-влэ анжэн шалгэн кодыт. Погьнаг ниньт Калим йьт, вьржым мьшкыт, шьшьржым пидьт. Калимьн йшкыт пьра. Шьндэт тидьм мькэтэ вьлэц дэ лькыт корньшкыт.

Пушангы лонкыт ньима йукаг угэ, йлэштэштэ ак тэрвэнэ, кэкат ак мьралты. Брвэзэи марьм: „Ы-Ы“ маньм йнгьтэрлэн. Тэвэ кьм тадар мьнгэш пьртыл тольэвьт. Марьм кьшкыт кьчэн анжэвьт дэ, оксажыт угэ, маньм, мьнгэшок кьдалэвьт. Марьм: „Ча-ва-ай!“ манэш, изиш тэрвэнэ. „Ча-ва-ай!“—эчэ сьгьтэ. Чавай марьм салтак-влэжыдон толэш.

—Мустай, Мустай!—манэш Чавай.

Мустай вуйжым дьлтэлэн.

—Ылэт?

—Ылэм! Вьдэм пудай, манэш Мустай.

Изиш лимькыт Чавай дон Мустай корнь дон кэ ат. Мустайын силажыт (куалшыт) вогэок чьдыт, тидьм кок монгыртьц видэн кэят.

Мустай дон Чавай корнь мьчкыт уьжыт колбьн марьм-влэм. Чавай поца: ниньм тайаш кэлэш йлэжыт дэ, кьзэйт ак йарьт тиньтэжэн вэрэмэм эртэрэш. Тадар мам гьнэт нижыт. Мэлэннэ талашаш кэлэш йьланда докыт. йьландана вэт тоньжыт йлэш, ньимат ак пьлэ.

—Эх!—манэш Мустайжыт. Мэлэнна руц сагаок пияш поцаза, тадар йлэжыт сэмьнь мьнмэм мькытла вэлэ.

А кьшкыт вара сэдьт марьна пьрэнкэш?—йадэш Чавай.

Марьм-влэжыт понат: тидьт шьргьшкыт вэт йдьржым нэльэт кьргьжыт. Таужьмат кьдэ вад бьндэ мэлэннэ кэлэсэ. Ик кьм и йдьржым бьндэ йлэ вьлэкт ак льк.

Эх тадар-влэжыт анжэнок в т мькытлат ик цурь сьнзэжыт йштэш ак ли. Ти вэс тадар полкыжыт толтэлэйт йлгэцжыт, мь ниньлэн масакыт анжыктэнэ йлэ. Кьжэц лэктэвьт кэлтэмаш-влэ? Тингэ корнь мьчкыт марьм-влэ кьтырэн кэвьт.

III.

Мустай, Чавай Калим дон шьдэжыт годьм йьланда дон Чьчави тоньштыт кудвичьштыт сьнзэйт. Шьргьт лонкыт куку мьра, ош нэлэдыш вуй гьц тотлыт пьнп пьра. Сьнзэйт коктын икэнэ йгьштыт

мьчкыт анжэн ак тэмэп. Пиш йаратэн лонкытштыт хьтырат. Чьчавижыт мьржым мьра:

Йугата вьт лишашэт
Кьнэжыт шокшыт кэчын,
Цэвэр йажо капэдьм
Йонгэнтэршаш...

Йьландажыт мьра:

Мьнжыт тьнжым йшьндэрэн,
Шькьмэмьмат мондэм;
Изи шьмэм тьлла йыла
Сьнзэ вьдэм тьоргэ йога...

Вара йьланда Чьчавижытэн поца: тэвэ Тадар-влэ толэйтат Хандок тьнжым шолыт нэнэйт.

—Ой, йьмок пэрэжыт, мьнжыт Хандок колэм гьнэт ам кэ—манэш Чьчавижыт, й йшкытжыт сьлэвьтштыт анжэн йога.

—Ит дьд, изи кэжэм, хан мьнжым йарата, тьнжымат ак тькал—манэш йьланда. Ньнгэжыт сьрэ гьнэ, мьнжыт тьнг влэем улэ. Азан гьцэт мьнгэш лькытна.

Марьм халыт мьнжыт гьдьштэм. Руц лонкыт Тадар лонкыт йалдаш-влэем улэ.

Чьчави мьргьм лонкыт йуьын ванкыт колта...

Калим Тадар-влэдон толэйт шагальт Чьчави вуйжым йьланда онгэш пиштэ, шькэ мьнжэр гань ошэм кэа. йьландан сьнзэжыт пьргэ анжэ.

—Кого Марьм кьнэжэ йьландалан!—маньм Калим кьмалэш дэ поца: Тьнжыт годныт законьм пьдьртэнэт. Цьшкэят пьлэт вэт закон пьдьртэжым мь вьча?... Кого хан тьнжым ак тькал, кьзэйткок тьдэнт шудьмьжыт колыштат гьнэ... Тьлэнэт иргодьм Азан шькыт мьш кэлэш. Кого хан тьнжэдонэт поналтэжыт.

Йьланда цолкок ошэм шьнзэйт, ик йуьымат лькыт ак кэрдт. Чьчави цьтэпэрэн шалга.

—Хан шудьмьм колыштат агьт?—манэш Калим. йьланда йуьым ак льк...

—Нэлдэ! манэш Калим, салтак влэжытэн Чьчавим анчькыта.

Чьчави йьланда шьшкыт кэчэлтэш. Тадар салтак-влэ Чьчавим йьланда кид гьц шьшкыт пьлэйт. Чьчавим мькэтэвькыт шьндэт, кок монгыртьт кок салтак оролэн шалга.

--Иргодьм Азан шькыт ми!--манэш Калим йьландалан.

Калкашкытла Тэрвэнэвьт.

Йьландан эдем-влэжыт ку пьшым, ку рьцэжэ нэльэн шагальнэйт, хоза шудьмьм вэлэ вьчэжэ. йьланда йуь лькытшат брэн ородыт гань лин колтэн.

—Тадар-влэ! Кьчьдэ! Алла! Чэрм йш!.. Калка дьнэ сьгьтэрлэ колкэвьт. Марьм-влэ тадарым арэн нэльэйт. Ак колтэн

Калим Йыланда док пöртгөлөш дэ пона: Калка донэт мары-влä мбнньым арэнбт. Мälанцä Кого хан торанэт иктымät тбгäläш шүдбдэ. Мары-влä кбгрэдäläш тбнгäläшт тбш, мäйт анжэн ана шалгы лиэш. Тбнäm торанэт вбрбм йоктараш попаза. Көлөсбт нинб мәнмäm лбктбн колтбштб. Силадон тбнь мä сбнгәнä. Мән-мән бнджнплү салтак утла, ä нинбн вбслбт вэлэ.

—Йыланда! Кого ханбм ашбндәрб анжб!..

Йыланда шкэ дурөшбжбт тумайа: шиэдäl нымат кбзбт толкбм нäläш ак ли, колташок попаза. Ашкэдөш калкашкыла сбнзäжбт ак уж, шблбшбжät ак кол.

—Лбктбн колтбдок!—манэш, мары-влäлән. Чбгчавижбт вбмбт анжалббт дä, ик шамакбм „ам-мондб!“ вэлэ манбн поспбш. Тадар-влä вәрбштбт тбц кбдал тврвәнэвб. Йыландан сбнзäшбжбт тбц-кэмбшбн кайтн колтбш, йал йөжбнжбт лаксбргән кэш, тбнгблбшкбт вэлэн шбнзбт.

Чавай дон Мустай пбрат. Калкам тбкблбдä, тагачб тижэц ана кэ! манэш Мары-влälән Чавай.

Чавай Йыланда док мий.

—Йыланда, пälэт?—манэш.

—Пälэм!—манэш Йыланда, Чавай онгышкбт кэчälтэш. Мам бштбшäш вара! кцэ блбшäш?

Изиш кәнälтоқ, вара тумайэцä,—манэш Чавай.

Мустай дон Йыланда пбрат цортб шкбт. Чавай кок марбм нälәнät шбргбшкбт лäктбн кэä.

IV.

Чавай дон кок мары вадөшгөш кбм морөнбм, мөзбм намалдольэвб. Мары-влälән шолташ шүдэвб. Йыланда дон Мустай кәнälтәнбт, качкаш йälдокок лäктэвб. Качкэвб, мбшмбрбм тэмөнбт мары-влä. Вадб лии. Кэчбт дүлтмш мон-гбр тбц, он тблзбт куза, иктбн-коктбн шбдбр-влä кайбт. Йбрвәш рьима йукат ак шактб. Шбргбт лөштб шбжэвб вэлэ мбрбжбм мбра. Мары-влä иктät йукбм ак лбжэн, вуй сälэн турөшбштб вэлэ тумайән шбнзбт.

—Чавай пона: мам бштбмлä бндэ ти тадардон?

—Пуштбн шбтәрән кэлэн—манэш Мустай.

—Ä пуштбн шбтәрән шбц кэрт тбнь? Тбхалок анжэн кодат вара—манэш Йыланда

—Йыланда! Бндэ тбнь мам бштäш тумайэт?

—Москоашкбт кэйэм. Пälэм, хан Чбгчавим ак пу. Вбрсбт дон тадар вблкбт шалакш попаза.

Мбнбät тбнгэ шанэм—манэш Чавай.

Мустай жбт пона: тбнь Москоашкбт кэ. мä Чавай дон коктбн тиштб салтак полкбм погәнä.

V.

Төнгälä Йыланда тäng-влäжбт дон тумайән шбнзбмбштбт годбм Чбгчавим Халдокат шокт нбт. Хан Чбгчавим ужбн колта дä, ниш сусу лии колта. Толма шөшбжбт Чбгчавилән пасна кбдөжбм йämдблэн. Чбгчавим анжаш хан марыш шонгы кбвам шалакш.

Чбгчавин хандонбт блбмашбжбм пбтоқ көлөсөн мбшташ ак ли, лбтшбжбт шкэок цаллэн кэрдэш. Чбгчави хандоран йангжбм шбжбктбдэ. Тэвэ Чбгчави онгя анцблбт шбнзбт ойхб мбрбм мбра дä, вара шкэ дурөшбжбт пона: Ой, Йбмбжакт! Пуйбрбшбжакт, малбн вäl мблäm тэхән орлбкбм колтән?.. Йаратбдбм эдөмдон блäш ниш йасбт вэг... Худа костан ханбм анжалмэмät ак шо. Тидбм ужамат йангөм лäктбноқ вазэш. Төнгälä попән-попән шукбт мägбрөн

VI.

Азан халам руш кугижä йбрбм йбр-вәш арэн пälэш. Халашкбт иктымät ак пбртөп и тбжэцät ак лбжэн. Тадар рушбм ак пбртб, крөпөст кач пбраш ниш йасбт. Сөдбн дон руш кугижä крөпөстбм порокдон нбдөштәрәш тумайән.

—Кү ти пашäm бштäш вулалтбшбт улбт?—манэш кугижä. Цилä халбк шбн цәрнән шбнзән.

Мбнь, манэш Йыланда.

Äль тбнь кәпэдбм ништäшөк сөрэт мбнь вөрцөм-манэш кугижä. Анжөк бннэ тбнгэ гән. А кбштбт блбт тбнньбн мары-влäэт?

—Йыланда пона: Кого кугижä, тбнь шүдбмөтдон кбм кэчбт бндэ кого корнбм оролән шалгат. Шүдөт тбнь вашталташ, нинбт охатан толыт. Мәнмән мары-влä тадар ханбм ниш ак йаратөц, ти крөпөст сага шукбт тадар дон шиэдäлбнбт.

—Йара, кандбт шкэ эдөмөт-влäm—манэш кугижä. Мбнь тбләнэт цуэм ик нембцбм. Тидбт тблät ажэдөш мам бштäш кэлэш, ä тбнь тбштбт бшкэ пашä эдбм шкэ пälбт.

Крепость нымак капайен пйраш пиш кого паша. Крепость сага йога Казанка рөкә, сөдбндон капайаш попаза вйт лб-мөц. ЙЫланда ак ойхырәт. Йалдаш-вләжәт вйц тйжәм нәрбкытн йлбйт. Тынгалбйт капайаш, кыткыла мйвгәш аньән каш-тәш марбй халбк. Каргузбдонок намаз крепость нымак капайен шөзбй. Кре-пость нымалән нйллбт порок пәнкәм пбйртән шбндәвбй. Ик пәцкә вйлән сар-там ЙЫланда чүктән кодбш, а вәс сар-там тйхәнбймок кидәшбйжәт чүктән тү-гбй ләктбй.

—Кынам тынъ тадар вләм пбдәштәрәт?
—манәш кугижә.

—Кидбштбш сартазм йблән пбтбмбк пбдәштәш кәләш—манәш ЙЫланда.

ЙЫланда сартам кычәг шалга. Сарта ольән ольәнок пбтә вәлә. Цилә руш хал-бк сарта пбтбмбм вбча. вбча ЙЫлан-да шкәжәт, вбчат Чавай дон Мустайат. Мустай дон Чавай ЙЫландан ойхбйжбм шкә шүмбшкыштбй налбнбйт. ЙЫландан ойхбйжбй-нинблән ойхбй. ЙЫландан сусу жбй—нинблән сусу.

ЙЫланда Москоашкы кашмбйжбй нүж-вәп коктбш 5 тйжәм марбм руш вәк сәрәнбйт. Азанбштбй Чбйчәви йлбмәшнб-жбймәт колбштбнбйт. Чбйчәви анчбш шонгбй кбвам окса пуән шкә вәкбштбй сәрәнбйт.

Кбйзбйт Чавай дон Мустай ЙЫландан сарта кбйчән шалгбмбйжбм анжәп шал-гат. ЙЫландан сарта изиәмәш, пбтә. Порок пәцкә-влә ак пбдәшәп. Цилә улб халбк өрбш шагаләш. Кугижә шкә амашбйжбй гыц ләктәш дә попа: Тбнбшн сартаәт шбтән, а порок пәцкә ак пбдәшәт?
—Кого кугижә!—манәш ЙЫланда, тбйр-хал изиш. Кугижә изиш тбйрхаләш дә, роалаш шүдә ЙЫландан вуйжбм.

Руш салтак роал колта.

ЙЫландан вуйжбй үлбк кәнвәзәш. Тк вәрәмәнок мүләнды цбйтбрәлт колта, пбл-гомбшкы шбкш шагалт колта.

Азан крепость сбймбтрлән вала. Руш халбк „Авзыкы!“ манбш крепостьбшкә шбнгалтәш.

Мустай дон Чавай анзбйлнок йлбйт. Руш кугижә шүкбй ЙЫландан колбш кәпшбм анчән шалгбш дә, вуйжбм сә-кән амашбшкыжбй мбнгрәшөк пбйрбш.

Тадар-влә руш ваштарәш крепость гыц шокшбй вбдбм, смольбм, пбгрәнбям кбш-кәт. Руш нымамат ак анчбй, анзбйкла пбйра.

Чавай дон Мустай Чбйчәвим йтарб-шашбм тумайат. Марбй-вләдон Чбйчәви йлбмәшкы анзбйцбнок миәт. Ташкалтбй-шәш шонгбй кбвам вәш лит. Кбйважбй. Чбйчәвин кбйдәжбшкыжбй нинбм ажәт нәнгәй.

—Чбйчәви! Манәш кбйва, ЙЫландан йал-даш-вләштбй толбнбйт.

—Чавай дон Мустай йлбйда?—манәш Чбйчәви.

—Мә йлбша.

—Кбйштбй ЙЫланда?

—ЙЫланда... ЙЫланда... Кәлә сәшәт лү-дбш. Ой, орлбкан Чбйчәви!

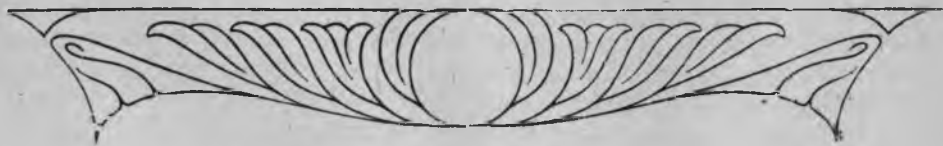
ЙЫланда тынъ вөрцәт йлбмәшбйжбм йамдбш.

Чбйчәви сбйжбй гыц йамбш кәш, пәлә-штәнәт йлп кәрдт, йал вләц кәнвәзбй.

Вбйрсбй әртбмбк. руш, кугижә ЙЫлан-дан вуй роалмб вәрәш мбнастирбм йш-тән. Тидбж „ЙЫландан мбнастир“ манбйт, рушлажбй лиәш—Зиландский монастырь.

Чавайлан кугижә вара шүкбй муләнд-бм пуән. Мустайлан—хрәсән халбкбм. Чбйчәви кбйжәк лин-иктәт ак пәләп.

В. Ш о р и н.

Иинатьев Н.

Ш Ы Ж.

(К Ы М К Ы Д Э Ж А Н Д Р А М А.)

МАДШЫ-ВЛАЖЫ:

1. Крофиня—60 паш кыва-монашка.	5. Монашка.
2. Петр—22 иаш эргыжы.	6. Тимок—40 паш.
3. Ориня—20 наш Петрын ватыжы.	7. Трофим—45 иаш.
4. Странник—Сөдөй тьотья.	8. Ваты.

(Лиалтын бидира маш мнастирештэ).

ШЫТАРИШ КЫДЭЖ.

Мадмы вяржы: Амалаш пёрым монастир порт. Төл. Окня-влә иан шын-цыйнйт. Стәнъя-вләштй сакоф картин-влә. Сәк анцыл стәнъяштй страшный суд картин. Шалахай вәлнй пёрымкы — камака. Палныракшы — монашкы йл-йым кәлийә. Вургымла йймй огол доно—стөл, стөл вйлынй чай йүмй гыц вара кот-шы ськыр лаштык, прибор-влә

(Крофиня шкәтшок. Вйргәмжы мо-нашкын. Стөл вйләцын постара йүшы-влә паштәк).

Крофиня. (Шкә вуйажы). Унитат ли, ма ли, тагачй народәм пиш чыды йльы. Иктә кымйт-пйлыт йльөвй вәл! Утйжы агыл, машанәм доко. Странник төвәш, тьлык вәтй... вәтй... А-а, бшәм-жәт! Мары йчй!.. Кым әдәм. Луат шь-мур рәдй, кымлураш тәнгә вәлә. Кьшак вара ти оксам шьралмыла? Вадәш моло толыт гынь вәлә! Орәт! Орәт! Ньямат пөрвиш статья агыл шкәлә! Туцыньәш вәлә лин миә. Пөрви тиштәкән йәл йл-мб годым, пиш когон кашы-влә йльөвй. Стөл йыр моло шынцыйнйт вәр укә. Па-зар машанәт, аат айбры! Оксажым мо-ло опгән пуат, кормйжышкәт чуч пйра...

Ә-ә, йәллән вәлә пайаш ли. Мьштат! Кйзйт ты пайыш-влә калацым вәлә кач-кыт. Чайым варәныйәдә акат йүән. А мйны? Ма статья вәл? Кцә вәл икә-нәк пайышаш. Вәт кутлу-и шон шага-лын мйләнәм! Кутлу-и! Кйштй вара мошаш оксам? Вуйәнәм покшым нәләш тьштәлын. Кит, йәләм пайырга вәлә. Жәпәт! Жәпәт! Кутлу-и йәктә әдәм пай-ән кәрдтә гынь, вара ижй пайаш иш-иасй! А мйнь әчә постараш манам из-иш. Пйт путайымкы гынь, со из-иш шонгәмәшәшәм постарәм. Эргәм мо-ло вәт пукшышы, йүктышы угә. Погани хоть ма дәкәләшкәк. Кәләш, кәләш! Ло-гәр ак шонгәм. (Прибор-вләм постарән пйрта цылапшыкыжы. Монастирештй шит пәгым вәчәрнәшкы). Вадаг! Вә-

чәрнәмәт шит. (Ләктәш кәльһәжй гйц). Шөжгә вәлә кәчй-влә әртәт. Тйшкй, тишкй сәрнәләт, уж вадат! (Кәльһәш-кйжй һйрта самоварйм). Шүкәш агыл, толйт сәй иктәжй. (Ләктәшәт стөл вйльвәлйм штйләш, вара сәдйрәм штй-ләш. Цәғ шийш һйрахат.) Курймәм вәлә! Монастирәш әртәрәш пуйбйрймй видйй. Кок-и йльшйм, ма гивәт. Ә-ә, тумайәнәт ат мйштй анцйкйла лйшәш лйкйм! Әргәм йлә йлгәцй, вәкәт то-нәм йләм йльй. Колыш... Ик шүдй тәгә утларак оксаәм йлгәцәт, торанәм кодаш лиәш йльй. Тонйшйм ма шөөш вара? (Изиш тумайәләшәт). Ыльмәшй-жәт! Оксадә һымат штәш ак ли вәт. Кйштй вара мйнь монаш? Йәл мйнь вәрйштәм йльвәт. тәвә пайәвй. Кйзййт кйштй вара һйшй, чәйәт, сакйрәт. Пә-шәшкй моло һйнйм акат колтәп. Тра-пәзйштй игумәвша доно икараш вәлә качкйт... Хоть ма дә? пайәток кәләш. Со изин, ольән постарәм. Шонәмәшәш изин йәмдйльйдә ак ли... (Сәдрә штйл пйтәрә. Кәй стөл докй. Шйндәшәт. Тау йймйлан, пәшәәм изин йонгәштәрйшйм. (Шакта канка шук.) Тәчү толәш тама. (Вйча).

(Пйра ййдал видән монашка).

Монашка. (Йймйм йдйләшәт). Пу-ры кәчй?.. Ә-ә, вадй лижй!

Крофиня. Шу ли. Толок. тишкйрәк шйцок!

Монашка. Тйрлай. Пәләм моло лйм вәлә. Пиш корйй гйцйнжәт шйм каран йлнәжй. (Пачка йәлжйм сүк лйкәл).

Крофиня. Пара йок! Сәдрәәмжй моло пишок ошй агыл. Вәсйжйн әвшәт қудат прәрәк вәкәт. Мйшкәш йәрсәш ак ли. Ик статъянжй мйшкәшйжәт пи-шок ак кәл. Кү вара ишйжй, стран-ник-влә вәлә шйрйшйжй.

Монашка. (Пәлжйм пачкаат). Ма-а, амат поһй! Кцә пиййлән мйшкйн си-тәрәт. (Крофина дого мйә дә сйнцәш сагажй).

Крофиня. Лачок шайәәт. Прамоф әләмжй тишкй так шөөн вәлә пйра.

Оксам моло һымат прамоф постарәш ак ли. Ма, тагачй үштй мә?

Монашка. Пиш үштй. Ййльмбал мардәж шйргйм цожгә вәлә нәләш.

Крофиня. Тама вадй вәкйлә прок-шй гйцәт үштйлә чучәш. Прок мйнь ләктймәт, пиш үштйләок йш чуч.

Монашка. Сретенья үштй. Пәд-шәш, ма пәшәм вара тйньй штйкәләт?

Крофиня. Шкәят ам пәлй, тамам штәм. Йәрәнок кйньйләмәт, кйзййт һактә тәвәш со пәл вйльнок. Лач окса лйкшйм һымат штәш ак ли.

Монашка. Тйнь окса лйкйм со цацәт. Окса лйкйм агыл, шкәлән кәрәл пәшәмәт штән шокташ ак ли. Кйштй вара, мйләнәм окса лйкйм штәш әшйн-дәрәшәт укә! Тагцә мошәш? Тйләнәт тәвә...

Крофиня. (Попыманшйм цәрә дә). О, шйлок! Магань мйньйн окса?! Кй-шәц вәл толәш?

Монашка. Ә, ә, Крофиня, тиштй, тйнь йльмәшәт вара чйдй оксам по-старәш лиәш?! Чәй пйшйжй, амалй-шйжй. Магань вара кашй укә? Шөөн вәлә лач окса цутәжок тишәц ләктйт. Шйлок. шйлок, тйньйн йльмәшәт шшә йажо. Ыльм сәмйнь, атат пәлй, пайән шйшәт!

Крофиня. Со тәгә вонат! Пәл, монтйш-влә тиштй йлән пайәнйтәт, циләләнок пайәш лиәш маһанат. Кү мошта, тйдй вәлә вәт пайә. Ә мйнь? Кйштй вара мйләнәм пайәш! Ти стәт-ан изин цогән кнам вара постарәп си-тәрәт?! А окса тәвә шәпнәнок мйә. Кй-шәц ситәрйшәш! Пукшйш әргйм моло укә вәт. Ыльй дә, йәмй тәвә... Ә шәш-кәм шкә вуйжймәт тагцә цукшйшәш?..

Монашка. (Цүдәйәлйн) Әргәт йл-йн тйньйн?! Шәшкәт йлйн? Мйнь шйтәрп әчә колам тәвә!

Крофиня. (Сйлькйн) Шәшкәмжй әвәт кцә йлькәкәлә. Тагынамшәш уштә-ләмәт, амат пәлй, тә кйтйра, тә йәсй моло, ә әргәмжй... (Цәрнә).

Монашка. Ма әргәштй. Әль колән?!

Крофиня. (Тйнгәок сйлькйн) Әнь-әт. чйт әм пәлй. Колймжймок лач

иктат ушталыт. Ак кайат Ылһиний-вля сага, колһымһыла вэлэ чучэш.

Монашка. Прамой шһым Ынһылй, тамам поһышһыц. Эргэтшһы ма лир вара?

Крофиня. Ик статьяжһы шайһышмат ак шо. Мам вара, Петр лһыман эргэм, Ындэ бһм и шоэш видһий, ик шоһышм Ыдһырһым нәлһым кодһышат, икжһы ләктһын кәш Иһыл вһыкһы оксам кһычәләш. Укәән мә Ылһина дә, аһыжәт колһымәшкһыжһы оксам өрдһышһы кһычәл кашһыт. Эргәмәт луатһындәкш-и шоат кәш. Пһытәри вәләт тама, ишһ кәмһыжһы ак шо Ылһы, дә окса ишһ кәләшәт ишһыи вәләш моло, мағһыранок кәш. Мәләһнә йһымок тама шһүдһидә пурһым ужаш. Ләктһын кәшәт, вһидһынкһы вәлән кәмһыләок һамһын кәш. Вһычәһә — укә! Вһычәһә — укә!... Иамһы...

Монашка. Колһымжһым моло ужтәлһыда. Аһыәт вара гағһынтакәһн Ылә?

Крофиня. А кһү сһынцә. Мһышһу кһы доно цовәһәм. Сола-вля йһидәәт кашһынаш йадһышһыт. Ак пәләп. Ик рвәзһы, вуйта ужһын ик хәләәш дә, тәгһү Ылһыц, пһыт ак пәлһы. Пәлә, Ылһын кһырык марһы, рвәзһы икжһы. Киән кашһы-вля сага шһыжһыиәт, кашһытәш Ылһыц пәһшәм кһычәл. Ородок, лһымжһымәт йадһыш мһышһытһыдә. Хоть сола лһымжһым йадам Ылһын. Ушһыкһы моло магань, маньһымат, сарһы, мавәш. Петрһынәт ушһыкһы сарһы, икжһы кәһы кәһы тум гань...

Монашка. Вәкәт эргәток Ылһын. Вәтһыжһы тонһыда Ылә гһә?

Крофиня. Тонна йла тәвәш. Ик тьәтһыжһы улһы. Марәт колән, маһыт дә, тидһы ак Ынһыи.

Монашка. Шһкһымжһым сусуәмдә, аһыәт йәһжәк шһыжәш?

Крофиня. Пзи тьәтһыжһыләһн со аһыәт толәш, маһын цоца.

Монашка. Жәл әчә! Рвәзһы вуйаок йасһым ужәш. Ылә аһыәт. Вәт коләнок гһыһы, со шакһыиәжһы. (Кһыньһылән).

Крофиня. Кәйәтәт гһә?

Монашка. Ситә. Вәчәрпә гһыцәт ләктәш сәй. Качкашһы моло кәшәш. (Кәә амаца доко). Миәмә токәм моло.

Крофиня. Атат сһынцһы. А мһышһ

шһымок йәрсән ам кәрдт. Мам вара шкәтәмок йлам. Толок шкә!

Монашка. (Ләкһыжһы годһым). Мһынь толам. (Ишһыш һымһыкһы шакһыта кәкә йук).

Крофиня. (Шкә вуйажһы) Кцә трүк пһыцкәмһыш һыи колһышһы! Чүктһыиәш тһылһым. Ындә тһыгәләйт сәй толаш. (Пһыра цылавһышһыкһы). -ә, ә... Кһы—и. Господи, сусә. (Ик мазар кәхһыра, тһыр-вһыицәш. Тһынһы шакһыта кәкә йук. Вара шакһыта йәл һачкһым йук). Кһү вәл толәш!? (Ләктәшәт чүктә ламһышм дә шһындә стәл вһыкһы). Сәкәшһы кәләш һылһәжһы дә, сәкһым вәржһы пһыдһыргән. (Шһыицәш стәл вуйәш. Пһыра странһыиик. Тушһышһы-тһыжһы кәһы котомка. Сөдөй һандәшһыи кәһы кәһыиәһн. Аһычәләшһыжһы—йшһыиәһн. Вһыргәмжһы вһыцкһыжһы, шһүкһышһы. Пһыләл видәһн).

Странһыиик. Пур вадһы. Амаләш һыәш сәй? (Китжһым пһыиәкәш).

Крофиня. Лиәш. (ишһыи лиәш дә) Тәржһым ишһыш со цуәт сәй?

Странһыиик. Нһымаәмәт укә ач мһыишһыи. Кәһы әдәмһыи мажһы улһы вара?

Крофиня. Оксадә чәһышһы ам йүктһы.

Странһыиик. (Вуйта ак кол) Камәтә вһылһы вәкәт амаләш шһыкһышһы лиәш? (Пушһытһыржһым кә мака вһыләһн шһышһытәш цәца).

Крофиня. Тһышәкәһн ит, ит вац! Пәл толәйт! (Странһыиик пүдәйә).

Крофиня. (шһыдәшһыкәлһыи статьяһн) Тһышәкәһн ак ли, коләт вара?! Маһышһышһы, йәл вазһыт!

Странһыиик. (Ынһылә дә) Ит йәтлһы вәлә! Лиәш маһыишһышһыи. (Кәә вургһы-ла вәл олмага вһыкһы).

Крофиня. (Шкә турәшһырәкһышһы) Тәвәш, тһышәкәһн иктәт ак вацәш. (Странһыиик котомкажһым, вәсһы кһымшһыжһым ошһыта олмага вһыкһы). Камәка вһыкәт тһыишһыи кузһыиәтәш һара Ылһы дә, окса кәләш мһыләһнәм. Окса! Нуждан укәм кцә гһыәт ләвәдәлһы кәләш! Тәвә иктәжһы пәйәһнәк кһылмән толәшәт, камәка вһыкһы куза. Тәрәшһыжһы, пәләт уж, оксам цуә. (Странһыиикләп) Кһышһыәц вара толәт?

Странник. Пүэргы манастир гыц.
(Котомкажым анча дā, вяржым төрлā).

Крофинā. Э-э...

Странник. Качкаш вара тиштй лиэш?

Крофинā. Трапээйшты цуат дā, пишок йажо агыл. (Түнй шакта капка йук). Тāгу-влā эчэ толйт.

Странник. !чэ йажо мālāннā! Улы лижй!

Крофинā. Тэвэш, кэ!

Странник. Аньāt, пиш йагыләнām-āt!..

(Ийрат кок йдйрāmаш).

Иктыжй. Кытырэт вара, нацнэм?
(савыцшым шārāl, лицāжым кайыкта).

Крофинā. (сусун) Э-э, Оринāем тольйц ма? Ти уштышты, кў вара, атат вйчй! (вяржй гыц кйныйлэш).

Оринā. (пачка йалжым). Толаш тумайшым. Лач пйр цокшалныжй гный продок ушты. (Шүтā кого савыцшым). Шйргйм моло цожгэ вэлэ пālэш. (Тāг вātйжылāн (Савыцэдйм моло шү-тэмā, толйи шонна вэт!

Вātй. Пālэм пачкалгаламай. (Пачка).

Оринā. (Крофинā доко кэмйжй годым). Шймат пālы, кцэ толйи шом. Артхэл дово гный пиш куштылгы. (Крофинāлāн). Ылйкālэт моло? (Вātй тāнжй миā нйны доко. Шйицйт Крофинā доно Оринā).

Крофинā. Ылйкālэм тэвэш со изив-ольән. Тынв вара? Азāэтшйм моло вара, кўн доран кодышйц?

Оринā. (Тāг вātйжылāн сагажй вārйи цуā дā). Тишākән.

Вātй. Йара. (шйицэш).

Оринā. (Крофинāлāн) Э-э. Ондриэм Петр вātй доран кодышым. Мāгрāш моло вэт, пинок ак мāгйрйи.

Крофинā. Тынгэ гный йара.

Вātй. (странникым цакла дā) Ма вара тагачй пиш чйдй амалышэт?

Крофинā. Тагачй вэлэ агыл, молнамат тэнэок чйдй блйт. Тāмдāн йўмй-дā шөөш сйй?

Оринā. Кйлмынām, шөрāш йара.

Вātй. Мйнь амат ашйндārй! Кармй тэвэ шөөш.

Крофинā. (Тāрвālā дā) Самоварым шйндэм.

Странник. (Сусун) Кэлэш тидйжй гный!

(Крофинā. ти кйдэшток шйндā само-варым. Странник котомкаштыжй чай вўшāш лйкым кйчālэш. Кок йдйрāmаш поцат.)

Вātй. Тынв кйлмышйц вара изиш?

Оринā. Укэ, мйнь пишок шйм кйл-мй. Тйишй?

Вātй. Пйигэль сола вуйшты изиш нэрэм уштылāн цукшән шйм колты. Лймдон пйшкймāt вэлэ, изиш пэрэгйшым. Дā йалэмāt изиш кйлмыш.

Оринā. Тэвэш камака вйлвāl улы. Кузэмā чай поспайймэшкй.

Вātй. Оркāнэм. Поспайā вараок.

(Шакта капка йук. Вараракак эдем йук-влā).

Оринā. Колат, паш, эчэ тāгү-влā толйт.

Крофинā. (Самоваржым шйндән шокта дā) Толыштыш.

(Пөрт-анцйлый шакта йал пачкым йук. Ийрат кок тйлйнан марй. Тимок доно Трофим. Пйитāришйжй шөө, изи пандаш, вэсйжй кого пандошан, таза кāшāн, йакшар лицāн.)

Тимок. Пур вадй!

Трофим. Кытырэдā вара?!

Крофинā. Шу лидā. Кытырәнā блйи сэмйи Толдок тишкйрāk. Имныи блй-да гцэ?

Тимок. Имныи. Сарай лйвālāн шагалтыишаат, йара сйй. Варарак анчалаш лиэш.

Крофинā. Мā анчалаш лāктйиā.

(Марй-влā тйлйиштыш, кйдали пиш-тāтат кэāt анцйл олмагашкй.)

Тимок. Кцэ трўк ййт лин колтыш!

Трофим. Йара эчэ имныиā пйсей-рāk. А то..

Тимок. Тйдэдйм ашйндārэт?! Йтāt пошй! Å мйнь пйитāри. кйшты вара, нйма лўдыиāt укэ. Ма вара, эдем и эдем.

Трофим. Мйнь пацйнок цаклышым. Вуйта кйлмән шйицйи. мāнмām вйчән, анчән шайккйла толэш, ā..

Тимок. (Тидй вәрәм) Ä анчәт гнъй, совсәм вәсйм орола!

Крофиня. (Колыштәш, колыштәшат.) Мам вара тә цопәдә? Күм корнышты моло ужьнда гцә?

Тимок. Маньә. Ти шыргй лошты со молнамат шолы постол-влә кайыкалат дә, мääт тәвәш тагачй ужна. Тәгөнъ кәпән, кышты вара! Только вйргәмжй худа. Вйча, күнйм лнәш кыдашаш дә вйләпжй чяш...

Трофим. Пандыжы моло! Настоящий рйцак! Шкәтын моло пошазок тәвә, пуа!

Крофиня. Кышакән вара йнъә кодй.

Тимок. Мйндйрән кодй.

Орина. Тәмдәжйм мам йштынәжй йльй гцә-ә?

Тимок. Штәшыжок, нымат йш йшты. Вәт мәжй коктын йльина.

Трофим. Эртән вәлә толна.

Крофиня. Самоварәм күәш, йәмдйләдә! (Марй-вләлән) тәят йүдә сәй?

Коктынат. Йүәш кәләш!

Вәтй. Кцә вара тә пәләдә тй әдәм шолы йлмйжйм?

Тимок. Әдәм пәлй вәт. Тидй шйнцәш тирәшнә йадй. Самоы мйньйш шайыл тирйшкй. Шкәжй вуйта шш кйлмән шйнцийн. О-о, ат алталй мәнмәм!

Трофим. Ужйнна, маньйц?

Тимок. Ма, тишкәвәк йлймйкәт, ат уж гцә?!

(Крофиня шйндә самоварйм стөл вйкй. Цилән шйнцийн миәт стөл ййр. Марй-влә лйктыт ик йамдар әрәкәм.)

Крофиня. (Пурйн) Тә ма вара, әрәкәм йүәш сөрәдә?

Тимок. Мә вәт ййвйрт. Кү вара ужәш?

Крофиня. Мйләнәм соикток, тәвә йнчышты ужәш вәлә.

Трофим. Мә йштәнә вәт. Тымдаш моло пишок ак кәл. (Марйланжй) Йә, пач, чивәл колтәнә олак годйм!

Орина. Акат олмйт әчә тиштәкән йүмй.

Марй-влә. Ә-ә, понок әчә! Мә вәт йүнә вәлә! Шйәдәләш моло ана тйңәл. Оксана шкймнән. Шолынташ ана каш. Торгәйәнә дә пара!

Вәтй. Ä йүштыш икәнә!

Тимок. Лачок вәтй шайәт. Оштай Тимок, йүнәят, әчә вәт паришйм нәлй нә соикток!

Трофим. (Поктәра дә) Нә, йүн колты пйтәри. (Пуа).

Тимок. Йүшаш йнъә. (Коктын пйтймәшкй йүт. Остатка цәркәжйм иктыштәт йнәшты йүәш.)

Тимок. Но ти сөдөй кугузалан йүктән колтышан.

Трофим. Маньә, маньә... (Странниклан) Йү, кугуза! Кйлмәнәт моло!

Тимок. Йү, йү!.. Монйрәшәт однака!

Странник. (Вуййм йрәәл) Ам йү, ам йү!.. Лачок ам йү!..

Тимок. Пүмә йүктйм годйм!

Трофим. Качй манйц, ат йү ма?..

Странник. Тй гишән агыл. Мйньшкймәмйм йнәм лйәвйртй ти ик цәркә әрәкә постоләш. Аньәг тә вйрйм йүдә. Аньәт ти памдарышты сйнца вйд вәлә! Ма машинәдә!? Лач тйрйн пәшәм йштйшй вьигнамат әрәкәм йүәшйжй сптәрәш ак кәрдт. Тидйш ситә качкашйжй вәлә. Тидйжәт әчә ниш йасйш вәлә ситә. Әрәкәм йүәш гнъй, кәләш әль шолынташ, әль кцә гнәят йәлйм алталән моштан. Мол статьян оксам тәнәш годйм моаш ак ли. Тә тәвә торгәйәнә манйда. Вәт торгәйймәшты со шукйжй алталат вәлә. Мол статьян ак ли паришйжйм нәләш. (Цәшкәжйм йүәш).

(Кок марй икәнә иктыштйм анчәт. Ыдйрәмәш-влә нымат ак попәт).

Тимок. Мам вәл ородй вуйәт доно тйнь равәдәт. Пускай, кү кцә мйшта, тйңә йлә!

Странник. (Вәржй гйц кйньйләшат). Мйнь манам, кәләш тәр йлаш ик әдәм гәнъ! Тәсйр йлйм дово ниш кого ойхй мўләндй вйлнй шачәш. Кйшкй анчалат, сйпцәвйд вәлә йога! Вәт лнәш икәнәк иктым ташкйдәок йләш. Лишәш цилән ик әдәм гәнъ! Палшышаш циләлән. Шагалшаш ойхй вәштарәш. Ä мә?! Пкәнәк икты вәштарәш вәлә шагалаш тумайән каштына. Пурй корнйдоно кәмәшкй, әвәрә-влә сага вәлә

лиән цаңәнә! Ә-ә, әдәм, лимә лач әдәмок! Худа, йажожым тыйь волььк гань агыл, ужат цилә. Төрләмә! Төрләмә! Амә?! Ма вара?! Развә мәнмәм әдәм манаш лиәш?! (Цилә мыйчкы анчаләш).

Мары-влә. Ородыш йи кә вара? Ыды рәмәш-влә. Йажон пона!

Странник. (Ләктәшәт). Пәлыиәдә гый, лимәдә лач әдәмок! Та кызыт анчәдә мыйиңиң поным шайаам звәр-влән сыйиңдә доно. Кдә вара тәгә гый пәләш шода! Анчалымада әдәм сыйиңдә доно! Мам кымәп каштыда!!

(Савыц вала).

ВАРАШ МАДМАШ.

Вәржид: Ты пөртйшток. Йбит. Түяи тйльи соты. Огня-влә кылмәиңит. Стол вйльви самовар, прибор-влә. Йыла лампа. Цилән амалат. Странник вәлә шкәтши ак амалы. Кок мары анцыл олмагашты вуйә вәш амалат.

Странник. (кымәнтйжи). Ом акшо. Мәм амаләт вәл! Ситә, шукы кызыт йактә амаләнәм. Эртәнәт лш, мали, эртыш йыимәшәмәкы кужы, торлы ом ганьы йлы. Рвәзәм-годым, йасым моло, кит, йал рвәзәт, шымәт пәлы. Толыдаләш гыйәт йасыжы, мыйгәш вәлә сәриәл кәй. Оксәт моло кәләш гыйәт, хоть магань нәлы пәшә лижы, со сйгәш лиәш. Мам шым штыл йлыим рвәзй курймйштәм?! Халәшты пөрт-вләм, сад-вләм штыльим. Ныр вйяны кыральым, халыкышкат каштынам. Ә-ә, шокшым кәргәлтән, мәл кәндрам колтән, сәәт вәлә тьонбйргә мйра, салалтән колтәт. Йажо йлы. Пәшәм штәт—шукшат. А сәк йажожок йлы вйд вйльи. Йогәт шаләш. Йар азйман ныр-вәй, ала лә-вәшән сола-влә, кырык вйльиш цәргы вуй-влә доно мардәж вәкш-влә кайыт. Тынь йогәт, нимат пәлыдәок. Сир коләш. Вйд, чывавь Йыл вйд, кымда соты, айарәш цолгә кайың мадыц, ә-ә, тыньим йоктара. Мнәт хала-вләнкы. Әчә нйиым эртәт. Йогәт покыла... Ти етатын рвәзй курйм эртыш. Йажо йлы пөрви... А варажы? кызыт?! Кышты

вара, мыйиңиң штым пөрт-вләм? Малыи вара йштымылә йлы тәгәнә йажо, кого пөрт-вләм, лкә тйштакәи йлы-мылә агыл гый? Малаи алтаңам штышым кид-вләәшәм, цилә мыйи штым-вләм йәл-влә кидәш вәлә лин мәнйит гый?! Малаи мыйи әдәм лим, кнам мыйи гыцәм йажон йләт волььк-влә?! (Ойхырән). Ә-ә! Курйм, курйм?! Йәлыи йажон йлыим вәлә ужаш лш. Шкә-нәм мыйи цашым штән шым кәрдт. Пәанәк... Ашйндәрәм тагаршылаок! Пәанәк мыйиыләнәм цаш ймылкәлә кайы дә, йамын кәш. Ә-ә! Ак мондалт! Кәт йлы ржа лодоно. Мнәт садвичы шайыкы. Вадәш. Цәңән шайылыи шйжык йукшы доно вйчән шалга, мйралтән, тыньим празник саранан доно вйча йлы. Колын колтәтәт, ровны тамагань вәс сәядәлыкышты лин шагалат. Понәт. Ваштылат. Сусу лнәт. Вәрәмә эртымы-мәт ат пәлы. Токына кәаш моло айыр-ләт тйльи кузымыкы пжы... Ә-ә! Варажы?! Малаи халаәш, әдәм томаәш шачым вәл?! Малаи нужда кидәш лим! Укәәм мыйиым тшыкәвәк шоктыш...

Укәәм. Йаратыш йдырок вәт мыйи гыцйнәм карангы. Варажы? Цадышым шкәләнәм шйжәшым штыш. Ти аньән йыдәт, кәчәт пәшәм штәм йлы. Окса шйжгә шогныш. Вәрымәт попәшым. Тәвәш, анчалыш шуйырымәшәм, манам лкә турәшәм. Шаваш гынь мамат лиәш дә шанымы штыш тәвә ак ли! Нәль-вй мыйиым сәлтәкәш. Вйц-и служышым. Кут иштыжы кәшым вйрейшкы. Ә-ә, мам шым ум! Уштәт, шокшәт, картәәт... Циләок попәшш!.

Тиды ак ситәш шуйыргышым. Шкы-мәми локтыльым курймәш. Нәлы пәшәм моло тй годшән штыш йасы. Рвәзырәк годым тыгәнәок агыл, а варажы тәвә шогәми вәкы шш йасы лш. Куштылгы пәшәм лташ лиәш йлнәжы дә шкәт штыш тымдыдәлыт... Вйрей цәрымыкы тошты хоза-вләм доко мнәмәт, нйныи ваштылыт вәлә. Принимаш йәла укә. „Махань, мадыт, тынь ровочы йлат“!..

Ты годшән мыйи лим шш то, шш сә.

Кнам качкашәт ситәрәт, кнам укә. Кцә поназа. Амаләт, үштй, мүгрәп гань подвал-вләштй. Варажй?! Тәвәш кйзйт йактә странник йлән каштам. Мам штйшәш йньә? Пөрт укә. Шкәтәмок йлам... Пәшә штәш ак ли, шушйрәм тәрвәнә дә. Кцә гнәт ти пзи курй-мйм әртәрәш кәләш. Ә! (Кйньйләш) Ылым рвәзй курймәм лачокок йльй торлй омок. Ом! Кйзйт йлым сәмйнь шижәш тйнгәлйням. Кйзйт ижй цилә нәлйжй тйкнәв миә. Кйзйт ижй лач йлымәшйжйм ужалтәш. Ылымәш! Пиш йасй йлат. Кцә тйньйм намаләш йндә ижй пангйргйш кит йаләм доно?! Ә-ә! Малйн шижйм торлй омәм гйцйн?! Омйпйштй мйнь шкәтәмлә шйм чуч. Мә шукйн йлйна йльй. Йәгәш сотйн, шокшйн чучәш йльй. А кйзйт?! Мйнь шкәтәмок! Иктәт шонгй кәшәм мола кйчәлшй укә. Пангйргйш видәт кйчәп видәш толшй укә. Ә-х, курйм, курйм! Ма... (Шакта кайка йук) Кү вәл толәш? (Цацә окня вәш анчалаш) Йәгшй окняаат, ньымат ужашат ак ли. (Амаса кйлым йрзәт). Циләш амалат. Колташ, ньыма!

Йук. (Странник турә окняштй. „Йукшйм цйгйртән пона) Колтйдай! Пиш кйлмәнәм йлнәжй. (Окням шиәш) Хозажй, колтәмә!

Странник. (Шкә вуйажй) Ма вара, иктәт шижшй укә?

Йук. (Шнәш окням) Пйртәмәдә! (Шоән) Колтәмәдә! Кйлмән коләм вәлә! У-у-у! р-р-р!.. (Шнәш окням) Әх, иктәт ак колтәп виднй мйньйм! (Ойхйрән шкә вуйажй) Малйн шачйнам?! Цилән мйньйм ташкаш вәлә цацат. Иктәт мйләнәм йләш вольам ак пуәш... !-ә! Пуат йлгәцй йләш вәрым, магань вәл цурй әдәм линәм йлнәжй?! Шйнгәләнәт йасйм йнәм штй йлнәжй!.. Ма вара, йш коләп гцә? Пишок шукй вәрәмә лин гцә?! (Шнәш окням).

Странник. Ровно колән кәпйт, иктәт ак шижәп! Колтйнәм йлнәжй дә, мләнәм йажо ағйл. Шкәәт толйн пй-рйшй йлам. Ам пәлй тиштәкәпйш овуцам.

Йук. Колйт сәй йндә! Ләшәнгй мйньйм тй кок пачәлә толшй марй-влә шйндәнйт йлгәцй, тагйнам мйнь тиштй йлам йльй... Ма вара?! Кйл-мән коләм вәлә! (Шнәш окням).

Странник. (Кәй Крофинән кәлйә амаса доко) Матушка! Ма...

Трофим. (Трүк шижйн колтаат) Кү йлат! (Ог кйшәнжйм кйчал колта) Оксаәм...

Странник. (Өрәшәт) Мам сәсләт? Мйнь тйньйм ам тйкәл... Матушка!.. Крофинә!.. Пйрйнәштй...

Трофим. Кү-влә пйрйнәштй?..

Йук. (Иасйланән) Колтәмәдә-йә! А-ә!.. (окням шиәш)

Трофим. (Олмагәшйжй шйнцә-шәт) Кү вара кйзйт каштәш?!

Йук. Пиш кйлмәнәм!..

Трофим. (Странниклан) Ит кйнь-йлтй!.. Амалйштй вәлә! (Кәй окня доко)

Странник. (Шкә вәр докйжй кәй дә) Пйртйшәш йньә!

Трофим. Ит сәслй! (Ыфйлә окня им) Шин кандйштйт ти үштйштй! (Шкә турәшйжй) Изит мокмйр улй... Әртә сәй, төрәйдәок.

Йук. Уштй... Уштй... Колтәмәдә!.. Әф... в... әф... в... Коләм вәлә!.. (Окня-ам чйвь шиәш)

Крофинә. (Кйдәжйштйжй) Кү вара тәгә шутка!? Ма окням пйдйртйнә-штй гцә?! (Шакта мжгәм, вйргәм чимй йук)

Странник. (Шкә турәшйжй) Намйсйштат укә! Мам вара кйлмйгтән шалгймйла.

Трофим. (Окням шйлатән дә ача) Тәвә шалга!.. Ку... (мйнгәш цәкнә). Ә-ә, караңдок! П... п!.. пйрташ тидйм укә! (Ләктәш Крофинә) Тйньймәг вовсә кйньйлтәвй!..

Крофинә. (Трофим доко миә дә) Кү вара?! (Апча) Укә, мйнь ужйнат ам кәрдт! Кйлмәнок окняжй миә.

Трофим. Ләшәнгй мә ужмйна... Ак кәл тәгәнь-вләм пйрташ.

Йук. Ко-л-тә-мә-дә! (Окням шиәш).

Странник. Кцә йасйландарат!..

Крофиня. Пйртйшаш гньй вэлэ?!

Трофим. Ит пйртй. Ородй! Пйртятат тамамат штэн кода тидй ййт ваш! (Пйжгёнйрэк) Оксаэм улат, лүдәм, дә имньвэдймәт ак йат... Ит пйртй! Ит!..

Йук. Ёштй!.. р... р... р... кол-тә-мә-дә!

Трофим. (Шуткйшйлан)Кэок, сола рәдом, пәл уштйшат ак лн... (Крофиня-лән) кэок, кэок амалок, тйланәт кёнй-йлашәт ак кәл йльй...

Йук. Колтәмәдә!..

Крофиня. Пйртәм. Тама мйланәм йжәллә чучәш. (Кәнжй амаса доко).

Странник. Ма, ма манйн вара пйртймйла агйл?! тагйнам пйртәм...

Трофим. (Крофиням кид гйц кйчаат) Ит колйшт ти кнөн кашйм! (Странниклән, шйдәшкән) Тйрйн шй-нцй!

Крофиня. Мләнәм йжәл. Вәт хй-рйнәжй... Йәнгжй улй... Пйртйшашок!

Трофим. Крофиня, ит пйртй!

Йук. Иктәт йжәләйшйшй укә!.. Пйртәмәдә-йә!

Трофим. (Түнйшлән) Ана пйртй. Кэок солашкй, мйндйрәт агйлйш. (Крофинялән, кйды амаса докйла кәаш цада) Шйлок, ит колйшт нйнйм!

Крофиня. Кцә вара пйртйдә! Мй-ләнәм пин йжәл... Ма вара ти ёштй-штй шалгйктапй?!

Странник. Матушка пйртй!..

Трофим. (Шйндәшкән анчалйн, странниклән) Тйнь!.. (Крофинялән) Ит пйртй...

Йук. Бйндә кид, йаләмәт тйгйргәш тйгәльй... Пйртәмәдә!.. (Изин окйам шутка).

Трофим. (Түнйшлән,) Кэок, сола саганаок тәвә!

Йук. Пиш кйлмәнәм!..

Крофиня. Бйжәл. пйртәм. (Кәнәжй).

Трофим. Ит пйртй манам! Колй-штйма, на „чай“ вара моло пуәм...

Крофиня. На „чай“?! Мйскйләт вәт! (Сусун) Мазарйм пуәт?!

Трофим. Вйц тәнәм!

Крофиня. (Шкә вуйажй) Ма утла

шукй вара? Тйлзйшәт кнамжй тинәрйм моаш йасй... А ти странник пйртй-мйкәм нымат ак пу вәт... (Трофимлән) Пзиш приватәмә! Тйньйи шукй оксаәт.

Трофим. Полтиникйм йньә при ваййшаш...

Крофиня. Ам пйртй йньә.

Йук. Пйртәмәдә... Ә-әх! Кйштй вәл әдәм йәндәжй? Малйн вәл нымат ак йнгйләп?! Р... р... р...

Крофиня. (Окня докок мйәәт) Ана пйртй! Кэок вәс солашкй!. (Карагәш).

Трофим. Кү кашташйштй шүдә!

Йук. Ох! О-ох! Малйн вәл?! Мәлйн... р... р... р... Ти әдәм-влән шайәш кйл-мймлә вәлә чучам... Р... р... р...

Трофим. (Түнйшлән) Кэок! Кэок! Мам равәт шалгәт?!

Странник. (Мкә вуйажй) Йәндй-мй-влә. Әдәм вәт анчәшжй гйньй йлйт. Понат пурй гишән, икәняк иктй йаратйм гишән... А штән нымат ак кәрд-тәп. Бйлйт звәр гйцәт худа... Малйн вара?! Әдәм йләшйжй куштйлгй лижй манйн тумайән лйктйн оксам. Пйтәри, ти окса әзә чотйштй вәлә йльәт, йлйкәләвй худанок агйл. Вара ти окса ли хоза, вуй. Хоть күжат тидйм вәлә анчат, колйштйт. А оксажй шүдә икәняк иктйм пушташ, йамдаш. Тәрвәтйләш вйрсйм, тәсйрләндрә йлймәшйм... Окса... Окса!.. (Трофим пуа оксам Крофинялән).

Странник. Шукйлан вуй лүлтәлән ти окса вольам ак пу. Ти шалгйшйм вәлә агйл, мйньжәт ти постолок йлам. Шукәш агйл, лиәш ти окса лйвәлән. Ташкән шуат ләврә лошкй мйньйн курйм пәрәгйм ирәм... Ә-ә! (Вазәш вәрәшйжй).

Крофиня. Ма, кәш тама!

Трофим. Кәтә мам штә вара!

Крофиня. Ик йукат уке дә.

Орпня. (Шижәшәт) Ма сотәмәшәт гцә?

Крофиня. Укә әчә! (Трофим кәә вәрйшкйжй) Ййт-пәл әртән вәл.

Орпня. Мам йньә пиш ир кёнй-лйнйт? (Шйшцән вәрәшйжй).

Кро

Тамага

ньам м

Орп

тй әләм

Кро

әдәмлә

Орп

Тро

финя,

Кро

шәт йа

Орп

омйнй

Кро

Худам?

Орп

манам

йштй

йльй.

шйвдә

тйдым

йльй.

тйгйр

пандй

йакләш

вйдыш

Кро

уй, уй

Орп

турәшә

Кро

Орп

вәлә?

Кро

Орп

Кро

әчә, м

Орп

Кро

лам. (

вйлвә

Вйц т

лйн у

йат? ?

йльй

кйм й

нжй п

пш п

пйтар

Крофинӕ. Тэвӕш прѣикѣм ак пуӕп-Тамагань иктѣ толѣн кӕш ӕнӕт. Ок нӕм моло шин шалгѣш и-и!

Оринӕ. Кѣштѣ ӕнӕ? Ак кайѣш тѣ эдӕмжѣ.

Крофинӕ. Шѣнӕ иѣртѣ. Пурѣ эдӕмжӕ ӕш чучат, шѣм иѣртѣ.

Оринӕ. Ӕ-ӕ-ӕ! (Омӕштӕш).

Трофим. (Вазаш тумайа дӕ) Крофинӕ, имнӕнӕм шѣц анчал сӕй?

Крофинӕ. Кӕйӕм, лӕктӕм!. Пӕутӕшӕт йара сӕй.

Оринӕ. Паи, мѣнӕ магань худа омӕнӕнӕм ужѣм.

Крофинӕ. (Камака доко миӕт) Худам? Ма статьянӕм вара?

Оринӕ. Ти омӕн пурӕш агӕл, манам доко! Пиш худа вӕт ӕнӕ! Пургѣштѣ вуйта мѣнӕ тѣгѣрѣм мѣшкӕм ӕлӕ. Шукѣ тѣгѣр! Так мѣшкѣн шѣндӕнӕм, ӕнӕ вӕт, кӕлӕсӕнӕм моштѣдӕм ошӕн. Токѣна кӕш вӕлӕ ӕлӕ. Тѣгѣр шѣрѣм пандѣн опташ тѣгѣрѣм манам ӕлӕ. Ик шѣрѣм пандѣжѣм тагӕ ӕнӕт кидӕм гѣц ӕаклӕштӕрӕн колтѣшѣм. Валӕндѣ кӕш вѣдѣш.

Крофинӕ. Мам вара шайѣштат уй, уй!. Омӕнӕт пурӕш агӕл.

Оринӕ. Омӕнӕштӕмӕт манѣм шкӕ турӕшӕм, кӕцӕ пун вѣдѣш валӕн кӕрдӕш?

Крофинӕ. Пурѣ агӕл, пурѣ агӕл.

Оринӕ. Иктӕжѣнӕ колӕнӕ гнѣ вӕлӕ?

Крофинӕ. Ондриӕт моло гнѣ вӕлӕ?

Оринӕ. Ӕнӕт! Пурӕшѣжѣ ак кай.

Крофинӕ. Ӕнӕт такӕш. Амалок ӕчӕ, мам кѣзѣток кѣнӕнӕ шѣнӕт!

Оринӕ. Омжат пѣт ак шоат. (Вазӕш).

Крофинӕ. Кӕйӕм имнӕн-вӕлӕм анчалам. (Кӕлӕйӕшкѣжѣ пѣра да лӕктӕш вѣлвӕл вѣргӕмѣм. Чимѣжѣ лоштѣ) Вѣц тӕнӕ!. Тӕвӕ, ӕйӕмӕт палшаат. Малѣн утѣракѣм шѣм йат? Малѣн шѣм йат? Ӕ-ӕ! Амалѣш-колӕмок ӕлам! Пуӕ ӕлӕ вӕт иктӕ лу тӕнӕмок! Полтинѣкѣм ӕук лӕктӕок привайѣш!. Ик статьянӕжѣ иѣрташат йара ӕлӕ дӕ, окса пиш кӕрӕл!. (Кӕӕ ламша доко) Изин пѣтӕрӕлӕш ӕшӕндӕрѣшѣ моло иктӕт

укӕ! (изинӕмдӕ) Понардӕок йара сӕй тѣлӕй сотѣ. (лӕктӕш).

(Савѣц вала)

КѢМШѢ МАДМАШ.

Мадмѣ вӕржѣ, ӕлмашѣжѣ-пӕрвишѣ-ок: Трофим гѣц пасна молжѣ цилӕн амалат.

Трофим. (Кимѣжѣ лоштѣ) Йӕнӕм ладна агӕл. Хотѣ мѣнӕ ажӕт колтѣшѣм тѣдӕм вӕс солалѣкѣ, ӕ имнӕнӕм моло шолѣшт кӕш гнѣ вара? Капка ӕук шѣм хотѣ колаш лиӕш... Крофинӕм пѣра мам штӕ? Шӕдѣшӕш изин ороладаш. Ӕ мѣнӕн простѣ ом шоӕш. Путаѣшӕна ти лоштѣжѣ гнѣ. Кадѣй кӕчѣн пазар дӕ пазар. Качкаш, ӕуӕшӕт йӕрсӕш ак ли ӕлӕ. Ӕ-ӕ, понѣмѣла вара?! Оксажѣмат кодѣшӕна вӕт. Шкӕжѣ нӕлӕнӕ 10 копек доно, ӕ пуӕт 14—15 копек доно. Ӕ пӕлӕ колѣц шкалѣжѣ вара?! Хӕ-хӕ! Иктӕт ӕшӕт пӕлӕп. Народлан со йара. Пайла кайѣжѣ доко! Тӕвӕ кӕцӕ паринѣм кодат ач! Ӕ вӕт лиӕм ик гӕнӕк купец?! Шӕжга вӕлӕ пайӕм. Анцѣкѣжѣм пӕшӕ штѣдӕ-ок ӕлӕн мѣлӕнӕм лиӕш. Тӕрлӕн шѣндӕм ик ровотнѣкѣм, а то коктѣмат лиӕш. Пусть пӕшӕм штат! Шкӕжѣ кѣдалѣшташ, торгӕйӕш тѣнӕлӕм! ӕлӕш йажон лиӕш, ти статьян паринѣм кодаш тѣнӕлӕнӕм гнѣ. Мазар, иктӕ ӕрнӕӕ ӕртѣш-вӕл, шӕдѣ тӕнӕ нар паринѣм нӕлӕнӕм!. О-о! Алталӕн моптӕт гнѣ, ӕлӕн лӕктӕш пиш йажон лиӕш... (Кайѣра, нӕволя статьян.) Житѣӕт! Кукула мѣрѣм вӕлӕ мѣрѣ. Шошѣм толӕш, шѣжѣм нӕлмѣ киндӕм улѣ. Ти шѣжѣн нӕлӕнӕм вѣц шӕдѣ пуд нарѣ ржам. Укӕн-вӕлӕ, лѣмоксаштѣм моло пуӕн оксалитѣ кӕлӕшӕт, шулдѣ донок вѣжа-лӕвѣ. Ӕ мѣнӕ шулдѣм ам йаратѣ! Тӕвӕ ач паринӕт! Оксаӕт укӕ, кандѣ вӕтӕдѣн шарпанѣм, тѣлѣншѣм, мѣнӕн цилӕ постарӕм. Лиѣжѣ окса. Оксадӕ гѣнӕ, йӕла укӕ! Пѣмѣлав ӕдѣлѣт, сарвалат, тѣдѣ пурѣм штѣжѣ, манѣн. Ӕ мѣнӕн гѣцѣнӕм кӕ, ородѣ гнѣ вӕлӕ пурѣжѣ-мок вѣча?! Мѣнӕн цѣлѣшѣшкӕм мӕ-

гѣірім, сарвалым йук моло ак пѣірѣ вѣт. Сѣіңцѣэм йал лѣівѣлнѣі мѣігрѣн, сарвалым сукалтѣішѣім моло ак уж. Шѣіртнѣі лижѣі! Шѣіртнѣі... Шѣіртнѣі... Ха-ха-ха! Мѣінь йѣлен мѣіштѣм! Кѣірдѣм ик рѣідѣіжѣім чиктѣн. Кѣішкѣі вара кѣіт ик рѣідѣі ородѣі велкѣі?! (Попаш цѣірнѣі. Изипш лимѣікѣі амалѣн кѣі. Варарак шакта тѣініі эдѣімн—Крофинѣі лѣідѣіт сѣігѣірѣілколтѣім йук. Цѣірнѣн, цѣірнѣн сасла. Пѣітѣіри „Уй, уй!“ А варажѣі „йѣігѣм! йѣігѣм!“ манѣіш).

Трофим. (Трѣік шижѣін колтаат) Тимок! Тимок! (Кѣіньѣіл шагалѣніят, тѣідѣім йѣірѣі).

Тимок. (Шижѣішт) Ма! Ма вара?! (Проворѣіп кѣіньѣіл кѣі) Кѣі вара, Крофинѣіна сѣіла?! А-а!

Трофим. Тама лив. Такѣіш тилѣі ак саслѣі. Имнѣініам моло туйѣн йш кѣіп вѣіл?

Тимок. Кѣі-влѣі?!

Трофим. Тѣінь шѣіц уж вѣт. Ик жулик амалаш иѣіранш цацѣіш. Шѣініѣі пѣіртѣі.

Тимок. Эх! Туйѣн кѣініят гнѣі вара?! Алок йѣілѣірѣік, лѣіктѣіп анчѣіні йнѣі! (чиѣі мѣіжѣірѣім).

Трофим. Кѣіні! Ак йарѣі! Нѣігѣн гнѣі вара, поцаза покташ. (Чиѣі тѣіжѣі вѣіргѣіжѣім).

Тимок. (Шѣірт анѣійлнѣі эдѣім толмѣі йал йук шактаат). Тѣівѣіш икѣіят толѣіш.

(Пѣіра савѣіц доно сѣіңцажѣім мѣідѣін ма-гѣірѣіш Крофинѣі).

Тимок. Ма ливѣіт вара?

Трофим. Имнѣініам моло шолѣіштѣі вара?! Пипш амалѣніят.

Тимок. Сарайжѣім развѣі ак сѣірѣілѣі?

Крофинѣі. Э-э, сулѣікѣіт, сулѣікѣіт! Кѣідѣі ти вуйѣм йамдѣішѣіжѣі лив кѣірдѣі?... (Мѣігрѣі) Э-э...

Трофим. Кѣілѣісѣімѣі! Ма лив?! Кѣілѣісѣімѣі!

Тимок. (Ливкѣіжѣік мѣін). Ит мѣі-гѣірѣі-йѣі! Ма тѣіштѣі лив!

Крофинѣі. (Чѣінь мѣігѣірѣім йук

доно) Шѣілдок, мѣінь эдѣімн цушѣі йѣілам... Э-эх!

(Камака вѣілнѣі Оринѣі доно Вѣітѣі трѣік шижѣін колтат).

Оринѣі. Ма вара, пипш?! Ма?! Ма?!. (Вала камака вѣілѣіцѣі).

Вѣітѣі. (Лѣідѣін) Уй, мам колам! (Гнѣі-дѣіт вала).

Тимок. Мам вара понѣіт!

Трофим. Кѣім вара пуштѣішат?! Кѣішакѣін?! Лачокѣімок вара понѣіт?!

Крофинѣі. Мам штѣішѣім? Мам штѣішѣім? (Йѣімнѣі оголѣішкѣі анча дѣі) Э-э! Кого Йѣімнѣі. тѣінь мѣіньѣім простѣіп ат кѣірдѣі. (Чѣіньѣірѣік) Ат кѣірдѣі!.. Эдѣім цушѣі йѣілам... Э-э!

Оринѣі. (Мѣігрѣіш вѣілѣі) Йѣі пипш, ма лив?..

Крофинѣі. Окса гнѣікѣівѣік шоктѣіш! Окса ужмѣім доно мѣінь шѣім пѣіртѣі... Э-э, йѣігѣм! йѣігѣм!

Трофим. (Цакла дѣі) Тѣідѣім пуштѣішат?! (Бѣіфѣілѣім окнѣіанѣікѣі анчѣікта) Тѣідѣім?!

Крофинѣі. Пѣіранш цацѣіш эдѣімнѣі кѣілмѣіп колѣіп.

Оринѣі. (Цѣідѣіѣіп) Кѣілмѣіп колѣіп?

Вѣітѣі. Йѣім нѣірѣігок! Ма лив вара?

Странник. (Шижѣішдѣі вуйжѣім лѣіл тѣілѣіш, икѣі вуйжѣі) Ма вара?..

Трофим. Колѣіп? Ма статѣіп вара тидѣі лив?; Мам вара? Вѣіт мѣінь кѣіш иѣідѣішѣім солашкѣі.

Тимок. А ма вара пѣіртѣіп анчѣіш-на гнѣі? А-а? Пѣішкѣіш...

Оринѣі. Лачокѣіш вара...

Вѣітѣі. Пѣіртѣімѣі-дѣі йѣілѣі!

Трофим. Манѣі... А-а! Алок!

Странник. (Мѣішкѣіндѣім кормѣіш-тѣіп нѣініі доко кѣіргѣіж мѣі дѣі) Ма?! (Чѣінь) Ма лив вара?! (Цилѣіп шѣівѣікѣіп каранѣіт). Кѣілмѣіктѣіп пуштѣінда! (Пѣі-нѣі иктѣі мѣічкѣі анчал, анчал сѣірнѣіл кѣі) О-о! Мам вара штѣіндѣі! Мам! Йѣі-дѣі вара кѣі-влѣі тѣі йѣілѣіда!? Ма манмѣіла!? Вѣіт пуштѣінда эдѣімн! Пуштѣіп-да!

Крофинѣі. (Вѣірѣі гѣіц ак тѣірѣініі Мѣінь пуштѣінам... Мѣінь! Мѣінь...

Трофим. (Тимоклан) Тидй эчэ ма
ли вара!

Тимок. Ну тидй! Алок лэктйи
анчэнэ. (Кэат)

Орина. Кэн анчэмэдэ.

Ватй. Туый пйшкэй кэлэш.

Странник. (Крофинэм йук лэктэ-
ок анча; вара вэр докожй миэн ша-
галэндэ) Э-э! Малан вэл! Малан вэл
эдэмляжй кайын йлймйла, лач ма эдем
лиаш сөрэнюк гнй?! Зверь-влэат тэ-
нэ ак йлэш. (Вуйжым йрэл) Укэ! Укэ!
Зверь-влэ тэнгэ, ик дыш зверь-влэ,
иканак иктйштйи тэнгэ, мавалэ ак
тйкэдэлыштэп. Пурй-влэ моло магань
йлыт йлнэжй лүдйи, а иканак иктйш-
тйи ныгнамат ак тйкэлэй. Укэ! Укэ!
Вольйк маншаш?! Ак ли! Вольйкйи
мазар шйат гнйат, тйдй элэмлэ худаш-
кй ак кэ. Э-э! Вэт ма эдем-влэ ныма,
ныма гцат худа йлына. Иканак иктй-
шам со качкйна, йүнэ вйрнэм, пуштйна.
Эчэ эдем йлына?! Сөрэнэ йлаш! Тым-
дэнэ тйизэм-и угла иканак иктйшам,
кцэ йлаш кэлэш пурйи, ик шумпэлэ.
Тэвэ, ма кцэ йлэнэ! Э-э!

Крофиня. (Шкэ турэшйжй) Пэлы-
дэлам... Пэлыдэлам... (Кэа дэ шйицэш
анцйл олмангаш).

Орина. (Крофиня доко миэ дэ) Ит
ойхйрй... Тйиш вэт йорэ агыл... (шйи-
цэш сагажй).

Ватй. Лачок шайажй. (Миэ тйишкй
дэ шйицэш).

Странник. (Йлйрэмаш - вэлэн)
Мэгйрйдок! Сйицэвйджайым ада стой-
йи. (Вйргэмжйи нэлэшат кэа амаса
доко) Кэшаш. (Лактэш).

Орина. Пийи костанйи анча ти
странник гнйи.

Трофим. (Туый попат) Колэн. Йл-
йштэш йэла укэ.

Тимок. Мйиват манам укэ. Ёкшэн
кэн.

Трофим. Колэн.

Тимок. Иасйи моло уштэ. Амалым-
лаок колэн.

Трофим. А вэт лучи. Мам вара
йла, ма пурйжй? Шолышташ? Кого
корнй-влэ доно кашташ? Молжй ма?!

Тимок. Шайаэт лачокок!

Ватй. Кйшкй вара цикят йндэ?
Эчэ доктор-влэ анчаш толйт сэй.

Орина. (Китдон тйрлаш шүлэ дэ)
Колыштйи мада, мам попат.

Ватй. Палэм вэс пачаш питшаш
маньйимат.

Орина. Колыштйи ма.

Трофим. Йлэ йлгэцй, аныат ик-
тэжйи шйишкйи лэш йлыи!

Тимок. Малан вара пйртйидэла?

Трофим. Лүдйи. Вэт анчэнюк лү-
дйиш! Ти кого оксаэм моло шйившйи
лэктйи гнйи, вара кэок паштэкшйи. Но
йара! Колэн и колэй! Ана кэлэсэ ик-
тйилэнэат.

Тимок. Эдем совсэм рвэзюк. Коклы
вйиц-и улй вэл?

Трофим. Утйжй агыл.

Странник. (Мйскылэн) Кэрдтэ
вэт! Анчашат олмбдэш! Моштэдэ
циш! А-а?! Ма ада понй?! Тйишжй
пиш лэшанйи лүтйиш йлат йлыи, кй-
зйишйи вара ма лйиат? (Шйидэшкэн)
Шйилдэ тишэцйи! Талэндэ тиштйи шал-
гашат ак йарй.

Крофиня. (Шкэ вуйажй) Э-э, ма
лим? Ма лим?

Странник. А-а, кэдэ ма! Вйр
йүшй-влэ!

(Пөртйиш пйрат Трофим доно Тимок)

Орина. Колэн?

Ватй. Шйидэат ийш?

Тимок. Ёкшэн кэн.

Трофим. Вэкат тидй йүкшйи йлыи.
(Кок марй кэат анцйкйи, шйицйит
олманга вйлан).

Странник. (Со туюк цүдэйи) Күм
мйиш ужом!? Күм ужом!?

Орина. (Китшйи шагалта) Тамам
странникша попа. Колыштйи мада (Кол-
ыштйит. Кок марй шкэ доштйиштйи
ольэрэкйи тамам попат аныат, йнгйлаш
ак ли. Кайэш кит доно равэтмйиштйи
вэлэ. Орина колышт шйиндэн. Крофиня
мйчкйи шоэн анчалэш, тйдйжй со сйи-
цэжйи штэш дэ мүдэ анцйл пачйжй
доно. Ватй ти вэрэмаш төрлэ йалжйи).

Странник. Э-э! Шим йаган эдем-
йи китшйи ирэн йажожйи йамдйиш.

Рвэзы, йлэшәт тйнгәләш шоктыдымбы
манаш ләш. Крәдәльй, крәдәльй коләндй
кәш. Пуйырмаш сәмбнь штән. Худа
ужны эдәмбм урдаш кәләш йльй
пурйм ужаш. Колыш! Мам уштә пзи
курймбштйжй! Кыштй кычәлтә шкля-
нжй йләш вәрийм Ныгыштәкәһәтмотә. Тә-
нәчй тидым цуэргй монастирәшн ужымат,
мбләнәм цилә лйктйн йәнгжй гыц шайы-
шт пуш. Сусу лйәш сөрийш токйжй мпмбкй

Крофиня. (Шижмйлә ләшәт) Кү
вар тйштй пона?

Орина. Странник.

Странник. Кәк-и нәрык токәт
миәш цаңшйш. Кыштй шйц каш?!
Бйд вйлнй йасбм ужын каштыц. Ха-
ла-влә мбчкй кшән каштыц. Қартә,
шужән йлйшйц. Со кычәльйц пәшә
штәп оксам. Сәмвәәтләш палшйнәт
йльй. Укә, алталымаш лоштй вуйәдым
йамдйшйц. Ик хозаат тйләнәт тәр
пәшә штйм тәр оксаәлбм йш цуәш.
Алталат, мбскблат, оштат шкляныштй,
ә пуат гыбй кнамжй, качкашат ак
ситй прамоу. Ти гишәнок тйнь оксам
мон шйц кәрдт. Оксаәжй токәт миән
пйраш шклянышйц. Тәвә кызйт изиш
оксам монат. Корйб мбчкй пәрәгәчөк
тольйц. Вйләнәт вйргәм йләшәт жә-
лйшйшйц. Иргодбм, вәс иргодбм, то-
кәт миән сәмвәәдым сусуәмдәш сөрәт
йльй. Авәт, вәтәт аһәт тьәтәәт...

Орина. (Трүк. колыштәш-колыштә-
шәт) Ох! Ох! (Вуй савыцжым сйнцәш-
кыжй шйвшйл шйндән, мүдә сйнцәжым).

Вәтй. Ма вара лпц?

Орина. Йәнгәм тамам шижын!.. Ох!
(Ородбй гань, кәәш манын кыныыл ша-
галәш дә вәр гыцжй ак тәрвәнй).

Вәтй. Тумаиаш вәлә ак кәл...

Странник. Тйрйн йлоку-вәрийштәт.
Йлймәш тйләнәт вараш әвәганьй йльй.
Колымаш вәләшкә токйжй тйньбм пәдбм.

Трофим. (Тимоклан) Сотәмәшн тйвә...
Самоварйм шйндәш йара йльй...

Тимок. Аһә, йара йлвәжй-йә!

Крофиня. Силаәмәт бидә укә, кцә
әһәт пәпәм штйшәш. Ма лп, ма лп!..

(Цаңым шит заутрәнәшкй). Ә-ә! Та-
мам йндә штйшәш!.. (Странник пйра).

Странник. (Шйдәшкән цилә вйкй
анчаләшәт) Алдә, пйртәнә! Живойым
шәкләнйштә пйрташ, хоть колышйлан
вәрийм пуда!

(Пук лйктәок тәрвәнәт пкәләк цкты-
штй вйкй анчалын Трофим доно Тимок.
Кымытйн ләктыт).

Тимок. (Түнй) Тйнгйргән шйнцйп...

Странник. Икты покшәц, кокты
вуйдон-йал гыц!

Пук. Пачток амасам!

Вәтй. (Амаса докола кәәдә) Пачам!
(Пачәш. Колышым пйртат).

Тимок. Пйртәри сәдйрәәш пшштйшәш.

Трофим. Йара...

Вәтй. Ольән... (Миә Крофиня).

(Пшштәт. Миәт пйртәри Орина, вара Кро-
Орина. (Анчаат) Ох! О, лач Пәтрә-
мокйш... Ох! мам вара штәндә?! О!..

Странник. Лачок?! (Вәтйләш) Лам-
пам, лампам!

Крофиня. (Миә дә) Пәтрлә чучәш
манат?! Ньемат ам уж...

Тимок. Господи!..

Трофим. Йбмй пәрәгөк!..

Орина. Ә-әх! (Каклыанал анча).

Вәтй. (Лампам канда дә) Анчәмәдә.

Орина. Пәтрәм! Пәтрәм! (Гәнвәзәш вй-
кыжй) Малинәт!? Малинәт?! (Мәгрә) Ә-ә!
Кшән каштыц йасбм ужын мә вәрцйннә.

Крофиня. Ой! Йәнгәм! Йәнгәм! (Кән
вәзәш) Пәтр!.. әргәм! О-ох! (Мәгрә).

Вәтй. Господи!.. Öрәт!

Трофим. Мам вара штәһә?! Мам?!

Тимок. Самбньәш шукй ак кәл!

Странник. (Шкә вуйажй) Әдәм!
Кыштй тйньын йлймәшәтшй?! (Цаң
шйшәш пйрахат) Ик вәрәәт лач пурб
әдәмбмок ужаш ак лп. Пуста. Охыр.

Пйцкәмбш, шйжй йбт гань пйцкәмбш.

Ик пйрцйк сотат ак кәй. Йужнам тйл-
ни кайын колта дә, тйшәкәнок йөрән
кәә... Кнам вәл сотб кәчйжй толәш?

Кнам цәрнә мәгырым, вйрсәдәлмб йук-
влә? Әдәм! Лимә кого кәчй гань сотб.

Сотәдәрәмә! Йбтшбм, тйньбм мәрцйк-
тйш йбштбм йамдәмә!.. Ә-ә!.. (Вәрә-
шйжй шйнцәш пиш кого ойхан).

Сотәмәш. Вәтй-влә мәгрәт.

Савыц вала.

* * *

Йылмй манмй ма лиэш?
Йылмй донй мам штят?
Йылмйштй вэт ияг кайэш,
Шанймйжат, йолажат.

Халйк йляни шана гйнь,
Вэрэж лижй, йолажат;
Сандалыи эш линэж гйнь,
Бинжй пйтыи йылмйжят.

Ўпй марй.

М Ы Р Ы - В Л Ä.

П Ы Р Т Ä Р И Ш П О Г Ы Н Ä Л Т Ы Ш.

(Погэн Серг. Гавр. Эпин, С.-В. Археологически дә Этнографически
Институтын 3-шй курсын студентшй).

АНЗЫЦ КЭЛЭСЫМАШ

„Шкымәтйим пәлй“, манмй йлйи тоштйи.

Ти кого йш топ кәләсйм тоштй шамакйи кйзйитәт йараләш жәпланш кәләш. Марй халык кйзйит йактә ирйкйи ужтәят, шкйижйи шкә пәлән йлән кәрдтә. Шкә ййльмйждон тймәнәшйжйи прйкйи пүтәлйитат марй халык шкә логйицшй тймәнәшй-вләм лйктйи кәрдтә; тйдйи дон пәчәтлйи сирмәшйжйи тоштйи, йәл гйтланшй, ләктйи кәрдтә.

Тйдйи дә молй гишәнәт марй халык ниш шукй агыл гйиңәт, шкйижйи шкә вапш пәлән йлйдә. Тйләц утла, шкә шәрлйижйи сәмйиң ййльмйжәт шәрләш, пйжлаш тйиңәлйи. Тйдйи дон, пәрвиш тоштйи шкә марй ййльмйи вәрәш, кйи йиш марй ййльмйи лий. Марй халык шкә кидәшйжйи прйкшйи лий йлгәңйи, әнәят тйиңәк ак пйжлйи йлйи. Әнәят, шкә цйиңәт ййльмйи дон ййльмйижәт цйиңәт, пйиңәдйи лйәш йлйи, виәнә вәлә йлйи. Кйзйит йактә әнәят шкә лйи-эрәтур ййльмйижәт лйәш йлйи.

Кйзйит йактә лйи гйиңәт, йиңдә тйдйи анзйкйла штәш кәләш. Кдә марй-вләм шкә лйи-эрәтур ййльмйишкйи вйктәрәш лйәш?

Тидйән пйртәриок тәвә ма кәләш: пилә вәрлә йлйишйи марй халыкйи сирйишйи (вәзйишйи) ййләрәк лйдәш тймдәш кәләш. Тйшәк халыкйи тймдәш лйәш ййләрәк кйзйитшйи шкә ййльмйи дон вәлә. Тйдйи дон, марй халык хйи кйиштйи ййльжйи, хйи магань ййльмйи дон пөйжйи, шкә ййльмйишйи вапш пәлйдә ак кәрдтә. Тйиңә вәләт агыл, шкә ййльмйишйи йарәтйжйи, вйктәрйжйи, пәрйжйи.

Тйдйән кәләш марла ййльмйидон сирйишйи мйрйжйи, йамакшйи, тйиштйижйи, тоштйи марй шайажйи, йдйльмйи шамакшйи, потйикә шайажйи дә молйжәт. Тидйи-вләм цилә вәрә, кйиштйи марй-влә йләт, сирән-сирән нәлйи пәчәтләш кәләш. Тйиңә вәлә марй-влә шукйи вәрлә йләт кйиңәт, иктйи вәсйи йшйиштйи, кайшйиштйи, пурйиштйи, худәштйи пәлән, иктйи вәсйи ситйидйи-жйи, утйишйи тәрләт, тәрәйжйишәт тәрләт.

Тйдйи дон утлажйи ти „Пйртәриш кйрйк Марй мйрйи пөгйи-налтйиш“ пәчәтләлтәш.

Мйрйи-вләм пөгйишйи сәмйиң вара молй. „Пөгйишалтйиш-вләят“ ләктшәшлйи йлйт. Ти „пйртәриш пөгйишалтйишәш“ кйзйитшйи мйрйи-влә гйиц пасна шукйи тоштйи мйрйи-влә вәзйишйи. Тоштйи мйрйи-влә йлйи сәмйиң мондалтйи, тйдйи дон нйишйи ййләрәк сирән нәләш кәләш. Тәхән „пөгйишалтйиш“ кйиц пасна пәчәтләш сөрәнә нотйи дон сирйишйи мйрйи-вләм. Тйшәкәш утла кәрәл лйи шукйи кйзйитшйи у мйрйи-влә.

Хазан. 10 февр. 1920 и.

С. Гав. Эпин.

ЫДЫР-МОЛОНЦ ТАҢГ-ВЛАН МЫРЫШТЫ.

* * *

Олмаву лйвалан
Охйрам шйндйшйм,
Тотлй олмажым
Качэмдәрәш.

Вуйштәм савйцәм
Ош патьистовйй:
Мйшкйн мйштйдә
Шйм кәкәртй,
Сйнзәвйдәм дон
Кәкәртйшйм.

Сагашәм тәнгәм,
Йаратйм йдырәм;
Попән мйштйдә
Шйм шйдәштәрй,
Йәл шамак тон
Шйдәшкйшйц.

Сагаләм тәнгәм,
Йаратйм млояцәм:
Ййрән мйштйдә
Шйм шйдәштәрй,
Йәл шамак тон
Шйдәшкйшйц.

Сагашәм тәнгәм,
Йаратйм йәнәәм;
Хвальән мйштйдә
Шйм шйдәштәрй,
Йәл шамак тон
Шйдәшкйшйц.

* * *

Мйлойәц кйц кодшй,
Йаратйм йдыржй.

Пәрви йажон йлймйштйм
Ойхрән, мәгрән каштәш.

Йдыр гйц кодшй,
Йаратйм млояцйй,
Пәрви йажон йлймйштйм
Ойхрән, мәгрән каштәш.

Марй гйц кодшй,
Салтак вәтйжй,
Нйр вйлвәл пәшәжйм
Ойхрән, мәгрән каштәш.

Вәтй гйц кодшй
Ажак марйжй,
Каштавичй пәшәжйм
Ойхрән, мәгрән каштәш.

Тумй рошйм,
Кйвәрйм вәкшйм,
Ванжән шйм шо:
Ййд лнн-көлтйш.

* * *

Шачашйжй
Шачйнна,
Ик пйжәштйш
Кәк игй гань.

Кушкашйжй
Кушкйнна,
Ик тйшкәштйш
Ваштйр гань.

Бләшйжй
Блйшнә,
Ик ләгйштйш
Шйшәр гань.

Каштаныйжй
Каштйнна,
Ик йарйштйш
Амйж гань.

Айрлашйжй
Айрлйшна,
Ик пичйштйш
Патъя гань.

* * *

Тйньййжят сйнзäэтшй
Мйньйй ганьок йлнэжй.
Мйньййжят сйнзäэмжй
Тйньйй ганьок йлнэжй.

Тйньййжй сйнзäэтшй
Малйй мйньжйм ак уж вäl?
Мйньййжй сйнзäэмжй
Малйй тйньжйм ужэи вäl?

Тйньййжят ййлмэтшй
Мйньйй ганьок йлнэжй.
Мйньййжят ййлмэмжй
Тйньйй ганьок йлнэжй.

Тйньййжй ййлмэтшй
Малйй мйнь дорэм ак нопй вäl?
Мйньййжй ййлмэмжй
Малйй тйньдонэт нона вäl?

Тйньййжят йшэтшй
Мйньйй ганьок йлнэжй.
Мйньййжят йшэмжй
Тйньйй ганьок йлнэжй.

Тйньййжй йшэтшй
Малйй мйньййм ак шанй вäl?
Мйньййжй йшэмжй
Малйй тйньййм шана вäl?

Ййрән вйллйн пэлэдэш.
Изи макй пэлэдэш;
Изи макй пэлэдэш,
Вэрэмäэш пэлэдэш.

Йдйрйй курймжй—
Шамак лäкмэш вөлэ.

Ййрäk вйллйн пэлэдэш,
Кого макй пэлэдэш;

Кого макй пэлэдэш,
Вэрэмäэш пэлэдэш.

Мйлойэцйн курймжй—
Салтак лйм лäкмэш вөлэ.

* * *

Сйнзäжй ужэш,
Сарй йажом ужэш;
Мäläпнä йара йок
Шимй хужажок.

Сйнзäжй ужэш
Кужй вйцкйжйм;
Мäläпнä йара йок
Мйтйк кйжгйжок.

Сйнзäжй ужэш
Чйвань косирйм;
Мäläпнä йара йок
Нэзэр ласкажок.

* * *

Ййркэмйм шйндйшйм,
Ййркэмэм кошкйш.
Пукш сарэммйм ужтэламат,
Сарй йажо литэлам.

Лйшшаш ваптырйм шйндйшйм,
Лйшшаш ваптырэм кошкйш.
Лйшшаш ваптырйм ужтэламат,
Кужй вйцкйж литэлам.

Йаратйм млойэцэт нälййн пуш
Патйстовйй савйцйм;
Йалштэн лäктйн шйц мйштй дä,
Йаратйм млойэцтлән шйц йарй.

Йаратйм йдйрэт нälййн пуш
Сатывовйй тйгйрйм;
Чйэн лäктйн шйц мйнитй дä,
Йаратйм йдйрэтлән шйц йарй.

Сарй йажо йлатат.
Йаратйм йдйрэтшй укэ;
Тйньййнät укэ, мйньййнät укэ.
Айда, кәнä ик вärэш!

Кужй вйцкйж йлат кйньät,
Йаратйм млойэцтшй укэ.

Тӳнӳнӳнӳт лӳш, мӳнӳнӳнӳт лӳш.
Айда, кӳнӳ ик вӳрӳш!

* * *

Вуйштӳм савӳцӳм
Ош патӳнстовӳй;
Савӳц охолем
Шоранӳн, идӳ ман:

Авӳмжӳй ӳлгӳцӳй,
Савӳц охолӳм ӳнӳж шоран.

Вӳлӳнӳм запонӳм—

Ош пумажӳнӳй.

Запон охолӳм

Шоранӳн, идӳ ман:

ӳнӳмжӳй ӳлгӳцӳй,
Запон онӳм ӳнӳж шоран.

Вӳлӳнӳнӳ тӳгӳрӳм

Ош пумажӳнӳй.

Тӳгӳр шокшӳм

Шоранӳн, идӳ ман:

Акӳмжӳй ӳлгӳцӳй,
Тӳгӳр шокшӳм ӳнӳж шоран.

* * *

Вуйм шӳрӳмӳт
Ош тӳгӳрӳм чӳшӳм,
Ольица мӳчкӳт
Ташкалӳшт каштӳм.

Тӳ вуйӳм вӳштра ли,

Тӳ тӳгӳрӳм тӳрейр ли.

Шӳ шӳртӳнӳ шӳргӳй агӳл,

ӳаратӳмжӳй шӳргӳй.

* * *

ӳаратӳмӳт толӳм,
ӳаратӳмӳт толӳм.
Ам ӳаратӳ тӳнӳнӳт,
Толшашӳмжӳт укӳ.

ӳаратӳмӳт каштам,
ӳаратӳмӳт каштам.
Ам ӳаратӳ тӳнӳнӳт,
Каштшашӳмжӳт укӳ.

* * *

Атӳмжӳй,
Атӳмжӳй
Кугилӳ лӳш
Кӳнӳм ӳдӳш.

Мӳтӳк кӳнӳ,
Тура важан;
Кӳрӳт, кӳрӳт,
Акат ашнӳй.

Кӳйӳр вуйан
Кӳсийӳй
Ирӳт толӳш,
Ваднат толӳш.

„ӳшӳт!“ Манам,
„Шӳхӳт!“ Манам,
Нӳгӳцӳт
Цӳрӳш ак ли.

* * *

Тӳӳик-тӳӳик,—
Тӳманӳжӳй
Арвӳгудӳштӳй
Цӳвӳм орола.

Цӳвӳжӳй йой,
Ак кӳчӳкӳтӳй.

Кужӳй, йажо,
Сарӳ млойӳц
Цӳрт олошӳтӳй
ӳӳнӳм орола.

ӳӳнӳ-вӳтӳжӳй йой,
Ак кӳчӳкӳтӳй.

Изи, йажо
Мӳлойӳцшӳй
Портанӳл вуйштӳм
ӳдӳрӳм орола.

ӳдӳржӳй йой,
Ак кӳчӳкӳтӳй.

* * *

Шӳчӳн вазӳмӳт,
„ӳдӳр ӳзӳ“ манӳвӳй.
Хрӳстӳн толӳвӳт,
„ӳвӳроси“ манӳвӳй.

Кужӳн шагалӳмӳт,
„Поганӳ ганӳ“ манӳвӳй.
Марлан пуаши шагалӳвӳт,
Марӳн худажлан пуӳвӳй.

* * *

Ой, тән-влä, тән-влä!
Атьамдон äвәмлан
Шаләм келесбдä!

Атьамын, атьамын
Арва дэгәнәжй үкшä.
Äвәмын, äвәмын
Лашкә надшы үкшä.

Ой, тән-влä, тән-влä!
Изин улб, корон улб,
Тилэц аньән ужаш ас ли,
Цилән бндә цэвэр кодта.

* * *

Ти шишкыш тон,
Ти кармонь дон,
Йәмәдä, кәшән
Йорохан нәрбш!

Ик йүкәт тон,
Кармонь сәмдон,
Йәмәдä мьрәнä!
Попалтән колтәнä!

* * *

Шожик-шожик,
Йуржй толэш;
Йуржй толэшät,
Эртән-кәä.

Мәнмән сьнзäвбднä
Ньигнамат ак эртб,

Ложик-ложик,
Мардәж толэш;
Мардежшб толэшät,
Эртән-кәä.

Мәнмән ойхына
Ньигнамат ак эртб.

Вбйжик—вбйжик,
Лбйм толэш.
Лбймжб толэшät
Эртән-кәä.

Мәнмән йасына
Ньигнамат ак эртб.

* * *

Ольпцä покшалнэт
Кармонь йүкәт шакта

„Күн кармонь йүк?“ Машанэт;
Михалан кармонь йүк.

Кйрбк нәрбштэт
Вөдрä йүкәт шакта.
„Күн вөдрä йүк?“ Машанэт;
Оватьбш вөдрä йүк.

Кбйрбк лашштэт
Шшкыш йүкәт шакта.
„Күн шшкыш йүк?“ Машанэт.
Михалан шшкыш йүк.

Күгилä лоштэт
Блштәш йүкәт шакта.
„Күн блштәш йүк?“ Машанэт;
Оватьбш блштәш йүк.

* * *

Изәрнән вбчбшбш,
Изәрнәнät үкә.
Когарнән вбчбшбш,
Когарнәнät үкә.

Кбшкыжмбш вбчбшбш,
Кбшкыжмбшнät үкә.
Кбшкыжмбшбш кбш совала
Сбшнзä вбдәм йогбш.

Кришән бдбр Марйуш.
Сашкан эргб Кузьма.

* * *

Ой, Оринä, Оринä!
Ой, лактбмä, лактбмä!
Ужбшжат шөшш вэт,
Попалтбшжат шөшш вэт.

Ик кбшәнбшштб—
Ош шбрәншк,
Вөс кбшәнбшштб—
Йалаван камвэт.

Сөмбк кэчбш
Кашмбнажбш
Кбшпә вара
Мондбшшшц?...

* * *

Ирэт кэчэт
Лүлтмб годбш,
Жар онганэт
Кэкәт толэш.

Овэт кэчэт
Лүлтмб годбш,

Йагнар онанэт
Кэкэт толэш.

Вадй кечэт
Шыцмэт годым,
Тошна мёрэт—
Куку йукэт.

Йбднэл жешэт
Шомэт коцым,
Йан витәршэт
Шыжвйк мёрэт.

* * *

Кожла сирйштэт
Куку йукэт шакта.
Кырык сирйштэт
Шыжвйк йукэт шакта.

Кожла сирйштэт
Блёмашэт йасй.
Кырык сирйштэт
Блёмашэт йажо.

Кожла сирйштэт
Кужынэрэт шукй.
Кырык сирйштэт
Кужынэрт укэ.

* * *

Казоной покшалнэт
Тумэрлэ рошаэт.
Тумын йажожым
Положалан айырат;
Тумын худажым
Мирэш пользэш кодат.

Пистэрлэ төрэмштэт
Кугилэ рошаэт.
Кугин йажожым
Шыдыр порташ айырат;
Кугин худажым
Мирэш пользэш кодат.

Йылымпал сирйштэт
Йактэрлэ рошаэт.
Йактын йажожым
Порт-авалан айырат;
Йактын худажым
Мирэш пользэш кодат

Пистэрлэ солаштэт
Бдыр йажо шукй улы
Бдырын йажожым.
Мйлойэц айыра;
Бдырын худажым
Намйсланаш кодат.

Пистэрлэ солаштэт
Млойэц йажо шукй улы.
Млойэцын йажожым
Салтакэш айырат;
Млойэцын худажым
Йаллан йыраш кодат.

* * *

Шыргй йыргй
Сарнышымат,
Ны шудыжы укэ,
Ны мөржы укэ.

Сола йыргй
Сарнышымат,
Ны шаным укэ,
Ны йаратым укэ.

Шыргй олмаву,
Укшан олмаву.
Укшан гынъат,
Пандыман йара,

Манман шанымна
Шимы дэ
Шимы гынъат,
Шклянна йара.

* * *

Шим шыргйжы
Мам тумайа?
Жар ёлшташым
Лыкташ тумайа;
Ой, седыжым,
Ой, тумайа!

Кого тумжы
Мам тумайа?
Кутлу-гут уешым
Лыкташ тумайа
Ой, седыжым,
Ой, тумайа!

Ой, мажы
Мам тумайеня?
Кцэ шамакым
Лиэш карандаш;
Ой, седыжым,
Ой, тумайеня!

Ой, тажы
Мам тумайеда?
Кцэ шамакшым
Лиэш лыкташ;
Ой, седыжым,
Ой, тумайеда!

Ой, мажы
Мам тумайэна?
Ик изи курбимжым
Кцэ Ылышаш;
Ой, седбимжым,
Ой, тумайэна!

Ой, тэжы
Мам тумайэда?
Кцэ йалжым
Орлэн пошбшаш;
Ой, седбимжым,
Ой, тумайэда!

* * *

Ой, мьлойэц!
Йажо Ылат гынь,
Йангэштшы
Ак йары гынь,
Мажым вара
Алталыштыц?

Ой, Ыдыр!
Йажо Ылат гынь,
Кэшаштшы
Укэ гынь,
Мажым вара
Алталыштыц?

* * *

Салдым саранышкэт
Мизн шагальмат,
Молы нымат
Ашэш Ыш вац:
Атьам укэжок
Ашэш вазы.

Тредтым ан ашкэт
Мизн шагальмат,
Молы нымат
Ашэш Ыш вац:
Авам укэжок
Ашэш вазы.

Камака олташт
Пырэн шагальмат,
Молы нымат
Ашэш Ыш вац:
Йэн ам укэжок
Ашэш вазы.

Портанзыл вуйшкэт
Лактын шагальмат,
Молы нымат
Ашэш Ыш вац:
Бизам укэжок
Ашэш вазы.

Калка анзылкэт
Лактын шагальмат,
Молы нымат
Ашэш Ыш вац:
Шольаэм укэжок
Ашэш вазы.

Кудвичы покшакэт
Лактын шагальмат,
Молы нымат
Ашэш Ыш вац:
Шыжарэм укэжок
Ашэш вазы.

Олыца мьчкэт
Ашкэд кэшымат,
Молы нымат
Ашэш Ыш вац:
Ыдыр-тангэм укэжок
Ашэш вазы.

Кырык нэрышкэт
Ашкэд валышымат,
Молы нымат
Ашэш Ыш вац:
Млойэц-тангэм укэжок
Ашэш вазы.

* * *

Шыргы олмаву гань
Кадырижат укэ.
Мьлойэц тан гань
Кадырижат укэ.

Ош йиш олмаву гань
Виашыжат укэ.
Ыдыр-дан гань
Виашыжат укэ.

* * *

Атьамын садбимжы,
Кугилан сады.
Олмажым качкыннаат,
Шамаган линна.

Бизамын садбимжы,
Шим шаптыран сады.
Шим шаптыржым качкыннаат,
Шим сынзэн линна.

Йэн амын садбимжы,
Вишнэрэн сады.
Вишньошказым качкыннаат,
Йакшар прээн линна.

Шольаэмнын садбимжы,
Ыгыж-вандан сады.
Ыгыжым качкыннаат,
Шадыран линна.

* * *
Ирй жәрән
Куку йукәт
Шакта;
Тьдй мәнмән
Атьәпән
Шамакшй.

Вадй-търйи
Шйжвйк йукәт
Шакта;
Тьдй мәнмән
Авәйән
Шамакшй.

Мәнмәнәт әвәпә
Бьдйрйи бштән;
Сйизәвйдшй дон
Шйргйивәм мйшкшн,
Тьгйр шокшшй дон
Бштйә цшштән.

Нәлйиәт әвәжтй
Бьдйрйи бштән;
Ош шавбнь дон
Шйргйижйи мйшкшн
цшштән,
Похотьәшшйи лужыждон
Бштйә цшштән.

Мәнмәнәт атьәнә
Бьдйрйи куштән:
Сола йәллән,
Шагал—шагал
Орландарән,
Почашшшйи.

Нәлйиәт атьәштй
Бьдйрйи куштән;
Сола йәллән
Почаш йаралйи,
Пурй әдәмлән
Анжаш йаралйи.

* * *
Тьлжйи чүктйиыкй
Мажйи шукй мотайшшц?
Йаратйи йәвәтләи
Вйчашшжй шукй ләш.

Тьл йөртйиыкй
Мажйи шукй мотайшшц?
Йаратйи млойдәләиәт
Вйчашшжй шукй ләш.

Ти Цалйи солаәш
Бьдйр кәпшйи воймәш,
Пөрткутаншшшшш
“Светок“ пәләдшш лшшәт,

Вөрәмәшш пәләдшшш,
Вөрәмәшш вилшшш.

Ти Цалйи солаәш
Млойдә кәпшшшшш воймәш,
Ййрән вьлшшшшш
Макй пәләдшш лшшәт,

Вөрәмәшшш пәләдшшшш,
Вөрәмәшшш вилшшшш.

* * *
Атьән тьәтә
Лимәшкшй,
Шйгйртшшшшш
Лшшәт,
Ульән лужышкшжй

Шйжәш опташ
Шйршаш бльй.

Әвәп тьәтә
Лимәшкшй,
Цйгәк шшш
Лшшәт,
Сарайи лужышкшжй

Шйжәш опташ
Шйршаш бльй.

Бзәк-шольак
Лимәшкшй,
Куку шшш
Лшшәт,
Кугин лужышкшжй

Кузәи шйивзйи
Мйршаш бльй.

* * *

Шошым шошят;
Блштәш ләктәш;
Блштәш ләкмй ганьок
Шамакшй ләктәш.

Тйронцйи шошят,
Пәләдыш пәләдәш;
Пәләдыш пәләдмй гань
Шкәжй блбина.

Шйжй шошят,
Блштәш виләш;
Блштәш вилмй ганьок
Шамакшй виләш.

Пушайгы вуйштәт,
Мәрдәж каштәш.
Мә вуйштйпа
Шамакшй каштәш.

* * *

Казонойш пыршым,
Шиккыш лыклан пыршым,
Йаратым бидьрәмбн
Йанжй пьльжй, маньн.

Ломгәрләшкй пыршым,
Блштәшлән пыршым.
Йаратым млойэцәмбн
Йанжй йльжй, маньн.

Күшыл вуйәш пәләдәш,
„Синьок“ пәләдыш пәләдәш.
„Синьок“ пәләдыш кыц
Айырлымй ак шо;
Тынгөок йаратым млойэц кыц
Айырлымй ак шо.

Покшал вәрәш пәләдәш,
„Ош“ пәләдыш пәләдәш.
„Ош“ пәләдыш кыц
Айырлымй ак шо;
Тынгөок йаратым бидьр гыц
Айырлымй ак шо.

Ўл вуйәш пәләдәш.
Олмаву пәләдәш.

Кцә олмаву гыц
Айыр лымй ак шо,
Тынгөок йаратым млойэц кыц
Айырлымй акшо.

* * *

Ольина покшалнәт
Кок йажо мблойэц;
Кок йажо мблойэцәт
Кышкы кәш тумайат?

Кыштй йажо бидьр улй,
Тышкы кәш тумайат.

Капка анзылнәт
Кок йажо бидьрәт;
Кок йажо бидьрәт
Кышкы кәш тумайат?

Кыштй йажо млойэц улй,
Тышкы кәш тумайат.

Алы ланбштәт
Кок йажо алаша.
Кок йажо алашәт
Кышкы кәш тумайат?

Кыштй шьльбй-вичй улй,
Тышкы кәш тумайат.

* * *

Ны шистй,
Ны ньәмәстй.
Ны бидьр гурым,
Ны вәтй гурым.

Ны шьмәвгыч
Ны пуйрә шудй.
Ны марй гурым,
Ны млойэц курым.

Бидьр курымжым
Мажй шоәш?

Ик кышанбштй
Ош пьрәнник;
Вәс кышанбштй
Охра камвәт.

Мблойэц пурымжым
Мажй шоәш?

Ик кидыштй
Ши шаргаш,
Вәс кидыштй
Носовик.

Вәтй гурымжым
Мажй шоәш?

Йьрән вьлнйшй
Качй охра.

Мары гурыймаым
Мажы шоәш?

Ибраһи вәйләйшә
Качушман сәскә.

* * *

Карым цицәт
Тытыра кәә;
Кәк чоңәштәммәт
Ужаш быш ли.

Мәнмән курыймна
Тынгәок әртә.

Нырайәл вуйштәт
Изи шим пәл куза,
Изи шим пәл гыцәт
Изи йүрәт йүрәш.

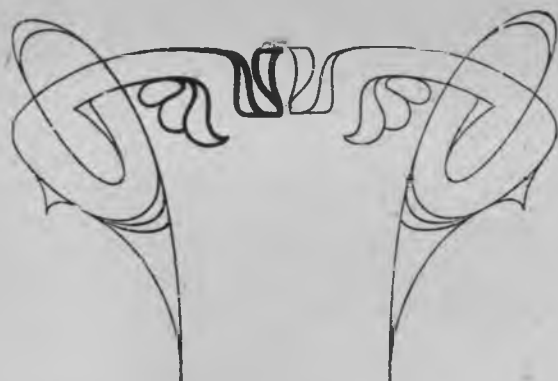
Мәнмәнәт сәһзәвәднә
Тынгәок йога.

Нырайәл вуйштәт
Изи ош пәл куза;
Изи ош пәл гыцәт
Изи ләймәт ләймәш.

Мәнмәнәт ойхына.
Тынгәок толәш.

Нырайәл карәмәт
Тыгыды күәрән.
Күәр вәйләт
Каштәһн-каштәһн,

Мә шамакшым
Шукы намална.

САЛТАК МЫРҢЫ-ВЛА.

***
Пөрт покшакэт
Ләктѣн шагальмат,
Мѣнь машаншѣм —
Шѣжвѣк мѣра.

Мам шѣжвѣк мѣра?
Әвәм магѣрә.

Пөртанзыл вүйшкэт
Ләктѣн шагальмат,
Мѣнь машаншѣм —
Куку мѣра.

Мам куку мѣра?
Атьәм магѣрә.

Кудвичѣ покшакэт
Ләктѣн шагальмат,
Мѣнь машаншѣм —
Цѣгәл мѣра.

Мам цѣгәл мѣра?
Бзәм магѣрә.

Кашка анзѣкэт
Ләктѣн шагальмат,
Мѣнь машаншѣм —
Вѣльдѣрцан мѣра.

Мам вѣльдѣрцан мѣра?
Иәнәм магѣрә.

Ольицә покшакэт
Ләктѣн шагальмат,
Мѣнь машаншѣм —
Изигәк мѣра.

Мам изигәк мѣра?
Иаратѣм ыдѣр магѣрә.

***
Ой, атьиәм, атьиәм!
Мам магѣрәт?
Кѣцкән ләгшәшлѣк
Алашаәток ам ылѣш.

Ой, әвиәм, әвиәм!
Мам магѣрәт?
Шѣнзѣн штѣшәшлѣк
Шкаләток ам ылѣш.

Ой, йәнәәм, йәнәәм,
Мам магѣрәт?
Пиштән трэдшәшлѣк
Шарыкәток ам ылѣш.

Ой, бзәәм, бзәәм!
Мам магѣрәт?
Кѣчән цәрѣдѣм
Ожәток ам ылѣш.

Ой, шѣжарәм, шѣжарәм!
Мам магѣрәт?
Вүйәш йалшѣшәшлѣк
Савѣцәток ам ылѣш.

Ой, шольәәм, шольәәм!
Мам магѣрәт?
Йаләш чишәшлѣк
Кәмәток ам ылѣш.

***
Атьәм куштѣш
„Синьок“ иәләдѣш
Вәрәш.
Әвәм куштѣш
Свәток пәләдѣш
Вәрәш.

Мәжбѣ йамына
Шудѣ вүй момѣк
Вәрәш.

Тә Гәрманьәш
Йамына,
Тә Австриәш
Йамына.

* * *

Атьам маньй—
„Салтакәш кәок,
Пөртәм торәмдән
Ит Ыльй“, маньй.

Мыләнәм ситә-льй
Ик оғолжоқ.

Авам маньй—
„Салтакәш кәок,
Стәл ләәм торәмдән
Ит Ыльй“ маньй.

Мыләнәм ситә-льй
Ик оғолжоқ.

Бизәм маньй—
„Салтакәш кәок,
Кудвичәм торәмдән
Ит Ыльй“ маньй.

Мыләнәм ситә-льй
Ик оғолжоқ.

Иэнәм маньй—
„Салтакәш кәок,
Садвичәм торәмдән
Ит Ыльй“ маньй.

Мыләнәм ситә-льй
Ик оғолжоқ.

Млойәц тәнг-влә маньэвй
„Салтакәш кәок,
Ольипанәм тор мдән
Ит Ыльй“ маньэвй.

Мыләнәм ситә-льй
Ик лышок.

Бидёр тәнг-влә маньэвй—
„Салтакәш кәок,
Шыңцйш-полкым торәмдән
Ит Ыльй“ маньэвй.

Мыләнәм ситә-льй
Ик цәвәр бидёржоқ.

* * *

Кожла сир гйц
Мардәж тольй,
Шожвуй пидёрташ,
Мардәж тольй.

Совәт кыц
Вәстьә тольй,
Ушнәм трәдәш—
Вәст ә тольй.

Атьамын кудвичәм
Курй кушкы;
Вильй пйрымәш
Идә рокты.

Салтакәш кәшым,
Война царныдә,
Идә вьчй;
Вәрәмә шотә.

Нёр покшалнәт
Мардәж вәкш йангынта.
Йангыта, йангыта,
Лашаныжы ак ләк.

Мәнмәнәт йәннә
Йыла, йыла,
Салымжы вәлә
Ак кай.

Кидыштәм савыц.
Ош парейн сав эц.
Ош парейн савыц
Мам прошайә?

Млойәц тәнем
Прошайә,
Ыдёр тәным
Прошайә.

* * *

Мәннән сәмбрык
Кур мпажы
Нымалротәш
Ыш пагал.

Пытән пытёдым
Ош армияжы
Сәмбрык курымнам
Лоптәрыш.

Пөрткүтаныштыш
Свәток пәләдыш
Махань мардәжәш
Вйсән кәш вәл?

Луатным иаш
Брвэзы курымна
Махань жәпәш
Эртән-кәш вәл?

Кырык нәрыштәт
Уә шалга
Ты үзәжым
Цилән хвальат.

Црәнә үкә,
Кәшнә үкә;

Мәмнәяжым
Кү вәл хвалья?

Шыңырттыш толәш
Мыжыгран;
Йыгырә шыңзытәт
Мыралтат.

Мәмнән шанымна
Хазан-кувәрнә гач;
Йыгырә шыңзәлән
Кынам вәл понымла?

Карәмжы тура;
Выдшы изи;
Кыңә имнәяжым
Йуктышаш вәл?

Курымжы кужы;
Ылымашыж йасы;
Кңә курымжым
Эртәришаш вәл?

Дыж-дыж, йүрәш,
Йүрәжы йүрәш,

Жар сирәмбим.
Бывыртә.

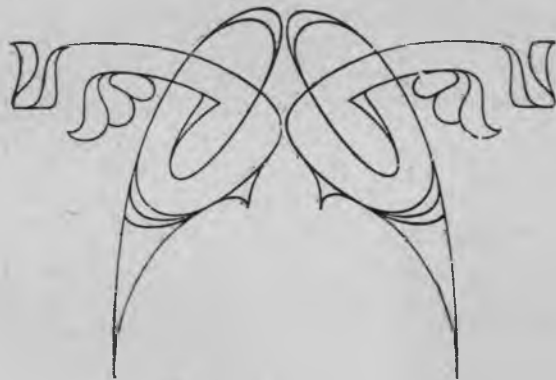
Мәжы мәжым
Бывыртәшаш?
Курымна эртә
• Ойхәшәк.

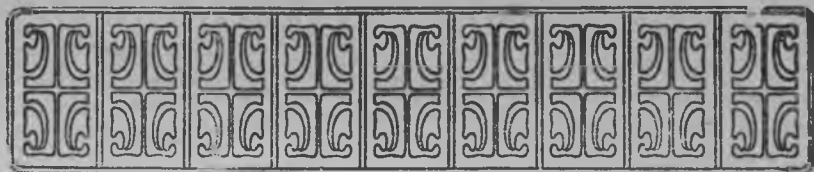
* * *

Аманыр ольиңә,
Кужы ольиңә.
Күзәт күзәтәт,
Шамакинәмәт намалат.

Лаштра тум гань
Атьәм ыльы;
Паштәкәм анжән,
Ойхрән мәгрән кодәш.

Лаштра нисты гань
Авәм ыльы;
Паштәкәм анжән,
Ойхрән мәгрәи кодәш.

СҮҤН МЫРҢЫ-ВЛӘ

* * *

Шы́м шы́ргы вашт
Толы́нна,
Ваштар ёлштәш
Соты́ дон.

Шы́м ны́р гач
Толы́нна.
Анә атыл
Соты́ дон

Шы́м карәм гач
Толы́нна,
Пур әдәм йал
Кышә дон.

Сары́м кы́чал
Толы́нна;
Шим худажи́
Тоннаок улы́.

Кужи́-дәвәрлә́н
Толы́нна;
Мы́тык худажи́
Тоннаок шукы́.

* * *

Аты́ат тоншә́т
Мондалтәш,
Авә́т тоншә́т
Мондалтәш.

Ыды́р тәнгә́т
Мондалтәш,
Млойә́д тәнгә́т
Мондалтәш.

Пра́нык качшашә́т
Мондалтәш,
Камвә́т качшашә́т
Мондалтәш.

Аты́ат тоншы́
Кайы́шә́т

Аты́ат торанок
Кодәш.

Авә́т тоншы́
Кайы́шә́т
Авә́т торанок
Кодәш.

* * *

Кушы́ дәшкә́
Шукы́ кәчә́ят,
Пад кы́ллән
Нәлы́ лиәш.

Кы́цкы́м имны́
Шукы́ шалгаат,
Азан пүгә́ллән
Нәлы́ лиәш.

Толшы́ хы́на
Шукы́ шалгаат,
Сәдрә́ авә́ллән
Нәлы́ лиәш.

* * *

Куги вуйшкә́т
Кузы́шы́мат,
Куку игы́м
Кы́чышы́м.

Шапки вуйшкә́т
Кузы́шы́мат,
Шапы́рәнчы́м
Кы́чышы́м.

Ожмаву вуйшкә́т
Кузы́шы́мат,
Шы́жвы́к игы́м
Кы́чышы́м.

- 1) Хөдөр Ыды́р—
Ульдана.
- 2) Пәты́р эргы́—
Миколай.

* * *
 А̄тьа̄м пуа,
 К̄этэ ак ли.
 А̄в̄а̄м пуа,
 К̄этэ ак ли.

Та логэрэм
 Кого ли;
 Та вьлвэлгэм
 Кого ли.

Б̄из̄ам пуа,
 К̄этэ ак ли.
 Й̄эн̄г̄ам пуа,
 К̄этэ ак ли.

Та кайшэм
 Б̄ш йарь;
 Та шамакэм
 Б̄ш йарь.

* * *
 Ши-падэш,
 Ши-вьдэш,
 Ши-дэг̄н̄я̄эш
 Ц̄ьвьлтэн.

Й̄амдар шипк̄а,
 Шишк̄ажь.
 Ши лон̄б̄едон
 Лон̄я̄лтэн.

Ой, Эпиэм,
 Эпиэм!
 Т̄ьнь йуктэт г̄ьнь,
 Маат й̄н̄я̄.

Ой, Ориэм,
 Ориэм!
 Т̄ьнь йуктэт г̄ьнь,
 Маат й̄н̄я̄.

* * *
 Н̄ьр̄й̄я̄л ольиц̄а,
 Тумэр̄ан ольиц̄а.
 Тумэр̄ л̄ьв̄ал̄ан п̄ьн̄заш
 Сары шарпан кэлэш.

Н̄ьр̄й̄я̄л ольиц̄а,
 Кугил̄ан ольиц̄а.
 Куги л̄ьв̄ал̄ан чия̄ш
 Цумажни т̄ьг̄ьр̄ кэлэш.

Н̄ьр̄й̄я̄л ольиц̄а.
 Тагата̄н ольиц̄а.
 Т̄ьг̄ьр̄-в̄ач̄эт төр̄с̄ьр̄ г̄ьнь,
 Тагата̄ в̄йӯэш чикт̄я̄лтэш.

Н̄ьр̄й̄я̄л карэмэт,
 Пишолан карэм.
 Прэз̄ьт̄ пок̄тэн к̄өм̄этл̄я̄,
 Ам̄алан̄ т̄ьш̄ак̄ ит вац.

Н̄ьр̄й̄я̄л карэмэт,
 Ам̄ьжан̄ карэм.
 Прэз̄ьт̄ пок̄тэн тол̄м̄этл̄я̄,
 Лук̄ьт̄ ман̄ьн̄ т̄ьд̄ьм̄ ит кач.

* * *
 А̄тьа̄м дон ав̄ам,
 Ши ш̄ьш̄ьр̄эш
 Ц̄ьвьлтэн,
 Күштэв̄ьт̄;

Марлан пуаш
 Шагальэв̄ят,
 Мар̄ьж̄ьм̄ат
 Моэв̄ьт̄;

Й̄арат̄ьм̄ь
 М̄ло̄й̄эц̄м̄л̄ан
 Цуэн-колтэн
 Б̄ш м̄ьшт̄эн.

Б̄из̄ам дон й̄эн̄г̄ам,
 Ши к̄орт̄ньиц̄я̄эш
 Й̄арат̄эн,
 Күштэв̄ьт̄;

Марлан пуаш
 Шагальэв̄ят,
 Мар̄ьж̄ьм̄ат
 Моэв̄ьт̄;

Й̄арат̄ьм̄ь
 М̄ло̄й̄эц̄м̄л̄ан
 Цуэн-колтэн
 Б̄ш м̄ьшт̄эн.

Ш̄ьж̄арэм дон
 Шольаэм̄ж̄ьт̄
 Сад̄вич̄эш
 Күштэв̄ьт̄;

Марлан пуаш
 Шагальэв̄ят
 Мар̄ьж̄ьм̄ат
 Моэв̄ьт̄;

Й̄арат̄ьм̄ь
 М̄ло̄й̄эц̄м̄л̄ан
 Цуэн-колтэн
 Б̄ш м̄ьшт̄эн.

Й̄ьр̄ан̄ в̄ьл̄ан
 П̄эл̄эд̄эн—
 Из̄и ма̄к̄ьт̄
 П̄эл̄эд̄ьш̄;

Изи мардэж
Толтэок—
Вилын -кэя.

Йыран вьлэн
Пэлэдэш—
Кого макы
Пэлэдэш;

Ик мардэж
Толтэок
Вилын-кэя.

Парнынган
Садьштэт—
Ши онган
Кэкэт
Циган-сола
Садьштэт—
Шортны онган
Кэкэт.

Кэшй кэкшат
Мыжыран;
Толшы кэкшат
Мыжыран.

Пичы мянжат
Мыжыран;
Капка мянжат
Мыжыран.

Мамнан вэлэ
Мыжыжы укэ.

Шол каргыждон
Кожан штэш ак ли.
Шолтым тарык дон
Шышэр штэш ак ли.

Кэпэш шошы Ыдырдон
Йишэш шоаш ак ли.
Йэнэ-вэты дон
Ыдыр штэш ак ли.

Тэвэ лэктэш
Шундыкшы—
Маска корошья
Ыштэш
Тэвэ лэктэш
Тушакшы—
Хамыт партыш
Ыштэш.

Тэвэ лэктэш
Кыпцыкшы—
Сэтэлкэ партыш
Ыштэш
Тэвэ лэктэш
Ыдыржы—
Кыньэ оролы
Ыштэш.

* * *
Алаша йажо—
Корны мытык;
Алаша худа—
Корны кужы.

Вэты йажо—
Курым мытык;
Вэты худа—
Курым кужы.

Мары йажо—
Цыла йажо;
Мары худа—
Цыла худа.

Йажо вэты
Портым сотэмдэра
Хымац нашмак
Вэты вуйм олмыкта.

Ыдыр йажо—нэлмыжат,
Йаратымжат шөш;
Ыдыр худа—нэлмыжат,
Иаратымжат ак шо.

Млойэц йажо—кэмыжат,
Йаратымжат шөш;
Млойэц худа—кэмыжат,
Иаратымжат ак шо.

ТЫЛЫКЫН МЫРЫ-ВЛАЖЫ.

Атыамжы куштыш
Морон игы вэреш:
Покос лык йыде
Кюн лүдүн кашташ,
Пыркөм тышка йыде
Шалгөн шынцөн кашташ.

Авамжы куштыш
Бирвиж игы вэреш;
Кого шыргы покшалны
Лүдүн, шыллы кашташ.

Бизамжы куштыш
Тылык цама вэреш:
Пичы лык йыде
Сынзал шалгөн кашташ.

Йөгамжы куштыш
Тылык патья вэреш:
Кыто гыц кодын
Лавыж шалгөн кашташ.

Манман атыана—
Куги вуйштыш куку;
Мыралтөн-мыралтөн
Пачыжым шыралта.

Манман авана—
Сарай вилныш цыгак:
Попалтөн-попалтөн
Вуйжым йагылта.

Манман бизала—
Улья вуйштыш шынгырттыш;
Шышкалтөн-шышкалтөн
Шылдыржым сөвалта.

Манман йөганя—
Ныр покшалныш шылдырцан;
Аражы кайтөөк
Йукшы вэле шакта.

Сола вуйшкөт
Тылык презы толөш;
Ты тылык презыжы
Мам пиш когон лавыжөш?

Шкө авя гыц кодыкы,
Колы йасын агыл?

Капка анцылкөт
Тылык патья толөш;
Тылык патьяжы
Мам пиш когон лавыжөш?

Туан авя гыц кодыкы,
Колы йасын агыл?

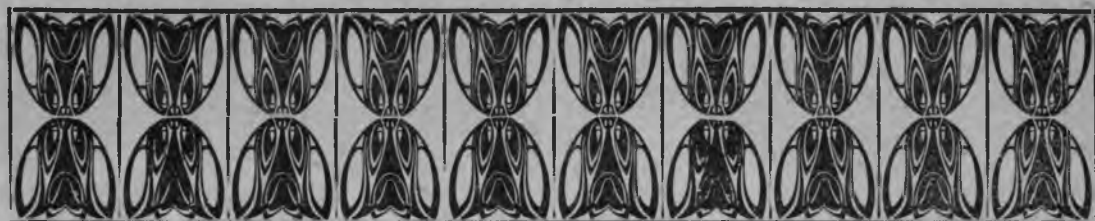
Олыца покшалнот
Тылык комбөт шалга;
Ты тылык комбөтшы
Ма пиш когон сасла?

Шкө пөләш кыц кодыкы,
Колы йасын агыл?

Пөрт кутаныштөт
Мыжыр куги шалга;
Ты мыжыр кугиштөт
Мыжыр куку шында.

Манманжы вэле
Мыжырнажы укө.

ЫДЫР МЛОИЭЦ ВЫЖАЛЫМ МЫРЫ-ВЛÄ

* * *

Ши-ши,
Ши-гуку,
Ши-гукужын
Кым игы.

Ой, äви,
Лäвтүмä!
Ой, äви,
Лäвтүмä!

Йакшар онган
Көкөт толэш,
Пыжаш онгаш
Толэш.

1) Иван ыдыр
— Кысэньи
„Тыклар колтөн
Кэшыц вөт“.

2) Äрхип эргы
— Ондыри:
„Шым чанэмэн
Кармоньэт дон
Иви йажо
Сэмэт дон,

Öфи ганыы
Кäпэт дон,
Кого макы
Црээт дон,

Йан эшэтшы
Йара гыныы,
Ксэньи ток
Йара в т!“

* * *

Ош пумални
Шавыран,
Шимы мижын
Савыпан;

„Кун ыдыр?
Кун ыдыр?“
Машанэдä
Вара.

1) Михалан ыдыр
— Авука.

Шим пинжакан,
Калошан,
„Кун эргы?
Кун эргы?“

Машанэдä
Вара.

2) Васлы эргы
— Порфильы.

* * *

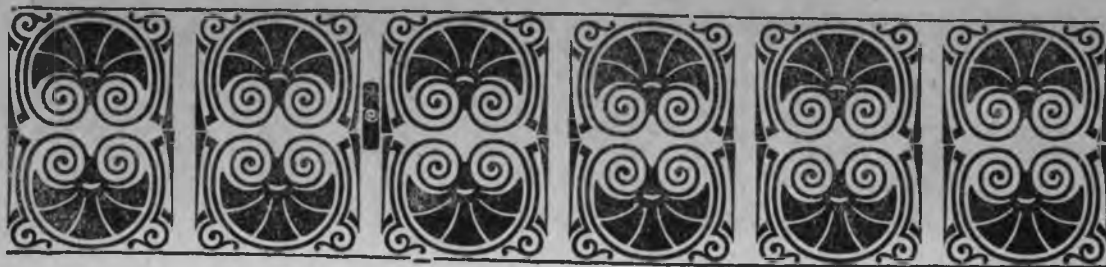
Ши, ши,
Шика-вика,
Туракалтөн,
Макалтөн!...

Портиг-портиг
Ч малтышымат
Шимэр халтыкым
Тарватышым.

Костунь ыдыр
Сыкльети;

Пакай эргы
Йанасар.

УАРНЪА МЫРЫ.

Мӓпмӓн тир—
Сары тир
Сары тиржы
Эртӓн кӓмйӓк,
Сары кишӓ
Паштӓк кодӓш.

Мӓжы лӓктӓп
Кӓмйӓкӓнӓ,
Солаӓшнӓ
Лӓмнӓ кодӓш.

Кӓлӓш-ак кӓл
Млойӓц-влӓштӓй
Имнӓ вуй гӓйц
Идӓ кычӓ! Идӓ кычӓ!

Тирӓштӓй улӓй
Шанӓймӓ, шанӓймӓ.
Шанӓймӓлан намӓйсӓм
Идӓ штӓй! идӓ штӓй!

Кӓлӓш ак кӓл
Ырвӓзы-влӓштӓй
Тир-гутанӓш
Идӓ кӓчӓлт! Идӓ кӓчӓлт!

Тирӓштӓй улӓй
Сар(ы)-ыдыр, сар(ы)-ыдыр.
Ыдырлӓн намӓйсӓм
Идӓ штӓй! Идӓ штӓй!

Тӓнӓ уӓрнӓ
Кужы тольы, кужы тольы
Кырвӓнӓ камвӓт
Ыш ситӓй, ыш ситӓй.

Камвӓт качшы
Шук(ы) улӓй, шук(ы) улӓй.
Ышкӓ шанӓймлан
Пукшаш ыш ли.

Ышкӓ шанӓйм гӓйц
Качкап ыш ли.

ПОТ'ИКА МЫРЫ-ВЛА

* * *
Вие үшшй шымлурап
Кыйыр үшшй кутлурап.
Пайанжы-шим тылыпан.
Косиражы-шим мыйжаран.
Чыванжы-йакшар мыйжаран.
Плотнажы-ош мыйжаран.

* * *
Шолтам-валтам—Тырофин.
Кутым лашка—Игнайти.
Шайы лашка—Михала
Шапы цыга—Мимока.
Шышар лашка—Ольока.
Вильыш кашта—Ивака.
Күшй лашка—Тымок.
Кутым сыйыр—Сомок.

* * *
Манман шешкын
Нашмаеш үкэ.
Малын үкэ?
Ольица мыйчэт:
Ио-хо-хо!

Манман шешкын
Шарпанж үкэ.
Малын үкэ?
Запор качэт—
Тыбртик—цуртик!

* * *
Көк-көк-кырак,—
Аптанжы.

Лиды вуй йыде—
Тосыжы.

Парня йыде—
Шаргашыжы.

Шаргаш йыде—
Шалажы.

Шала йыде—
Праныкшты.

* * *
Портанцыл ханга—
Шугылдик-шугылдик.
Ой, сасна, колодныйк!
Ой, пирй, колодныйк!

Ой, сасна—Марина.
Ой, пирй—Кыриля.

* * *
Пйркөм шайыц
Анжальым;
Куги шайыц
Анжальым:

Кылат огол
Йагылгэн.
Пөрт оголат
Йагылгэн.

Митян кыдыр—
Укулы.

Саккан эргы—
Йыватка.

* * *
Ши—шуран,
Ши—гичан,
Ланэра мижан
Талажы;

Кум логалац
Толэш?

Васкам логалац
Толэш.

Тарим логалац
Толэш.

Паштэк шамак.

Хоть магань халыкым палшаш гнъат, со ныным ужаш лиеш шкә овуцаштым. Улы нынын шкә сәмешышты культура, литература, театр, вәсы-кымшат. Лач овуцадымжымок ужаш, колаш ак ли. Нәлшаш когон тымәншыи йевропейца-вләм, анчалшаш шокшы сәндәлык-вләшты йлыш дикарь-вләм, цилән улы шкә овуцашты. Нимагань халыкат шкә овуцадә шкә халыкшы агыл.

Мәнмән мары-влән кызыт тошты овуцана прамой ныматкодтә. Пөрви йлыш мәнмән овуца-вләнәм цилә ташкөн пйтәрән рушын овуца. Ти овуцам мәләннә йорә пижыктыльөвы, кцә гнъат мары халыкым рушышкы сәрәш маньн. Вәт овуцам йамдымжыкы, халыкшат йамы манаш лиеш. Кцә ти овуцанам йамдаш йш путайөц. Тымдөвы йдаш рушла книгә-вләм. Мары тошты овуцам сакой цөклым, кәным празныкым, тиды йазычник-влән овуца, маньн, изиш ольжок йамдөвы. Кызыт ты тошты овуца-влә гыц прамой нимат кодтә. Улы йылмы, мйрй дә өчә кыды тиды овуца. Мә типкәвәк шонна кугижә-влән пүктымшты дон. Ныны пиш руш халык агылым ак йаратөпәт, ти халык-вләм рушөмдөнөшты йлыш. Рушөмдәшыжы тиды такәш шайа вәлә. Мары, суасла мары, со лит шкәшты статья. Ньөвольа ныматштыш ак ли. Мөрдиктымйла вәлә.

Мәят шукы мөрдцшнә. Кызыт совет-власть лимыкы ижы, мәләннә ирыкыш сотыжы валгалташ тынәлыш. Төржөк пошышаш гнъы, ти ирык өчә пиш шыжгәтән анча. Эчә тошты йлыш пыл нөр-влә шарлән шоктыдөлыт. Кугижә йлым годшы цүктыш пйцкөмыш өчә пйцок йамдә. А хоть ма дә, сөтөмөш! Валгалшы сотыш канда мәләннә сусум. Мә кызыт йактә йләннә әвәдым тьәтә-влә ганьы, Ти ирык мәнмән әвәнә ганьок. Ужыда вара әвәдәм?! Тиды пуа сусум. Пйсләндәрә йасым. Чотәли вәлә пиштәш кәлөш ти әвәнәм. Йнәнәш вәлә кәлөш ти әвәләннә.

Лиеш вара мәнмән цилә. Йлыжыш тынәлышнә. Совет власть лимыкы мәнмән тынәлыш ләктәш газөтгә. Варарак лимы сөмбiny лыкна книгә-вләм. Кызыт лыкташ сөрәнә сакой статьяш книгә-вләм. Йәл халыкын книгә-влә улы гнъы, мәнмәнәт лиеш.

Ти альманах „Ир Валгалтыш“—мәнмән марла манаш лиеш пйтәриш книгә, кыштакән улы сакой статьяш стих, мйрй, рассказ. Тидым мә лыкна анчыкташ мары-влән пимагань литератур йылмәт лин ак кәрдт маньт. Ныны маньт рушлаок йара. Шукы мары-влә, пәлышыжы, мыштыдымжы йырнәт шкә йылмышты овуца гыц. Шкымын гыц йажо ма улы вәл?

Шукы лыдыш-влә цаклат ти альманахышты изиш висәш шотымым, каршакам. Пйтәриш книгәшты тиды литә ак кәрдт. Шкә йылмынә дон сирәш тынәлышнә гнъы вәт ик-и вәлә эртән. Ик-иәш литература. Ик-иәш әзә! Кушкөш, лиеш кого, нәлөш силам, тынәм марым олмыктараш тынәлөш...

Кызыт мәләннә тынәлыш пәлшәнәм кид гыц шуаш ак кәл, өрдышкы авчышаш агыл.

Ик көрнөдон кәнә. Миәнә шаным вәрышкы.

Марын книгә лыкмы вәр.

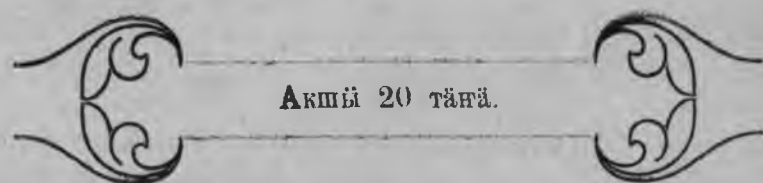
Лыкыш 4378

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

[Faint, illegible handwriting]

2629.

Map. Г
4-82

АКШЫ 20 тәңгә.